

Trendanalys Stockholmsregionen

Med utblick mot 2030/2050

ARBETSMATERIAL 2015:4

Trendanalys Stockholmsregionen

Med utblick mot 2030/2050

ARBETSMATERIAL 2015:4

Tillväxt- och regionplaneförvaltningen, TRF, ansvarar för regionplanering och regionala utvecklingsfrågor i Stockholms län. TRF arbetar på uppdrag av landstingsstyrelsen och tillhör Stockholms läns landsting (SLL). Vi bidrar till Stockholmsregionens utveckling genom en utvecklingsplanering som grundas på kvalificerat underlag och analys. Genom samverkan och kommunikation bidrar vi till att regionens aktörer når en gemensam syn på regionens utveckling. Vi ger förutsättningar och tar initiativ för att visioner, mål, strategier och åtaganden i den Regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen (RUF) ska bli verklighet.

Vi bevakar systematiskt utvecklingen i regionen och omvärlden. I TRF:s rapportserie presenteras kunskapsunderlag, analyser, scenarion, kartläggningar, utvärderingar, statistik och rekommendationer för regionens utveckling. De flesta rapporter är framtagna av forskare, utredare, analytiker och konsulter på uppdrag av TRF.

Citera gärna innehållet i rapporten men uppge alltid källan. Även kopiering av sidor i rapporten är tillåtet förutsatt att källan anges och att spridning inte sker i kommersiellt syfte. Återgivning av bilder, foto, figurer och tabeller (digitalt eller analogt) är inte tillåtet utan särskilt medgivande.

TRF är i likhet med Stockholms läns landstings samtliga förvaltningar miljöcertifierade enligt ISO 14001. SLL:s upphandlade konsulter möter särskilt ställda miljökrav. Denna trycksak är tryckt enligt SLL:s miljökrav

Konsulter Sweco Strategy

Projektledare Susanne Skärlund

Grafisk form Fidelity

Tryck Stockholms läns landsting 2015

Tillväxt- och regionplaneförvaltningen

Box 22550, 104 22 Stockholm

Besöksadress: Norra stationsgatan 69

Tfn +46 (0)8 123 130 00, Fax +46 (0)8 737 25 66

ISSN 1654-885x

Arbetsmaterial 2015:4

En ny regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen

En snabbt växande Stockholmsregion behöver bra regionplanering. Den viktigaste utgångspunkten i vår planering är den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen, RUF 2010. Nu pågår arbetet med att ta fram nästa regionala utvecklingsplan, en vidareutveckling av den nuvarande planen, med blick mot år 2050. Den nya planen ska peka ut Stockholmsregionens samlade vilja och vara en tydlig vägledning för hur vi ska nå våra långsiktigt hållbara mål och vara en attraktiv storstadsregion.

Arbetet med att ta fram nästa regionala utvecklingsplan kräver ett stort engagemang och deltagande från regionens aktörer. Det leds av Stockholms läns landsting (tillväxt- och regionplaneförvaltningen samt trafikförvaltningen) och Länsstyrelsen i Stockholms län.

I det gemensamma arbetet har tillväxt- och regionplaneförvaltningen regionplaneansvaret, trafikförvaltningen det långsiktiga trafikplaneringsansvaret och länsstyrelsen det regionala utvecklingsansvaret.

Du kan följa arbetet på www.rufs.se

Hanna Wiik
Förvaltningschef
Tillväxt- och regionplaneförvaltningen
Stockholms läns landsting

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Inledning	9
Stockholmsregionen – en lägesöversikt 2015	11
Megatrender som påverkar Sverige och Stockholm	14
Viktiga trender med konsekvenser i Stockholmsregionen	20
Ett förändrat politiskt landskap	21
Ekonomi i omvandling.....	23
Social ekonomi och utbildning	25
Kommande generationer	27
Klimat och miljö	29
Stockholms roll i Sverige och världen – vad säger trenderna?	31
Stockholms växande befolkning och attraktiva livsmiljö genererar även negativa framtidsbilder.....	32
Stockholms näringsliv och kunskapsmiljö är stark – ökad konkurrens och global instabilitet gör framtiden osäker	32
Växande geopolitisk och ekonomisk instabilitet krävs för att hota Stockholms ställning som besöksarena	33
Stockholmsregionens utmaningar	35
Trendernas betydelse för utmaningarna enligt RUFSS 2010	36
Litteratur	39

Sammanfattning

På uppdrag av Stockholms läns landsting (trafik- och regionplaneförvaltningen, TRF) har Sweco Strategy AB analyserat kända, och i det internationella forskarsamhället diskuterade, globala megatrender som har en kritisk betydelse för de kommande decenniernas samhällsutveckling.

I uppdraget har det ingått att bedöma hur dessa trender kan påverka Stockholmsregionens utvecklingsförutsättningar under medellång (2030) till lång (2050) sikt. Uppdraget är en del i arbetet med att ta fram en ny regional utvecklingsplan för Stockholms län. Denna rapport ska ses som ett – av flera – underlag med syfte att bistå regionens ledande tjänstemän och politiska beslutsfattare i kommande strategidiskussioner om prioriterade framtidssatsningar.

Framtidstrender i världen och i Stockholmsregionen

Trendanalysen pekar på en mängd prövostenar, men också möjligheter, som regionens invånare, politiker, företag och organisationer måste ta sig an under de kommande decennierna. En viktig fråga har därmed varit hur de utmaningar som anges i den regionala utvecklingsplanen för Stockholms län (RUFSS 2010) står sig mot bakgrund av vad som framkommer i denna rapport.

Den samlade bilden är att utmaningarna i RUFSS 2010 fortfarande är högst relevanta.

De senaste årens utveckling har snarast förstärkt

utmaningarna och gjort dem än mer aktuella än vad de var för fem år sedan, vilket genomgången i rapporten visar. Detta innebär samtidigt att genomförandet av RUFSS 2010 hittills inte har inneburit någon förändring som har lett till att utmaningarna har blivit inaktuella. Tidsperspektivet för de förändringar som krävs sträcker sig emellertid betydligt lägre än de gångna fem åren och bör snarast ses i ett medellångt (2030) till långt perspektiv (2050).

Långsiktigheten är också kännetecknet som gör utmaningarna relevanta som utgångspunkt för visionen och målen för regionens utveckling. Det hade varit synnerligen förvånande om omvärlden hade förändrats på ett sådant genomgripande vis på fem år att utmaningarna, och därmed målen, blivit obsoleta. Detta innebär inte att allt är precis som det alltid har varit. Tvärtom pekar rapporten på tydliga nyansskillnader mellan då och nu som ger anledning att se över utmaningarnas formuleringar för att få bättre kontakt med den uppdaterade trendanalysen.

De fem viktigaste globala megatrenderna ur Stockholmsregionens perspektiv sammanfattas i den vänstra kolumnen i figur 1. I den högra kolumnen redovisas, i form av tematiska grupper, undertrender som har en särskild relevans för Stockholm och som har härletts ur de fem övergripande megatrenderna.

Megatrender	Relevanta trender för Stockholm
<i>Globaliseringen</i> – mot en alltmer sammanvävd värld	<i>Ett förändrat politiskt landskap</i> Ny geopolitisk världsordning Ökade spänningar Ökad ekonomisk instabilitet och förändring Framväxt av höger- och vänsterextrema strömningar
<i>Den demografiska omstruktureringen</i> – mot en äldre och mer urbaniserad befolkning	Demokratiunderskott i en allt mer internationaliserad värld Polycentriska regioner växer fram
<i>Den kunskapsmässiga och tekniska utvecklingen</i> – mot smartare städer	<i>Ekonomi i omvandling</i> Nya marknader växer fram Från tillverkningsindustri till kreativ tjänstesektor Gröna affärer Ökad global konkurrens om företag och kompetens
<i>Värderingar och livsstil</i> – mot en mer individualiserad livsstil och ökad social fragmentering	Ett starkt näringsliv idag är ingen garanti för morgondagen
<i>Klimat och miljö</i> – mot en global omställning med början på den lokala nivån	<i>Den offentliga sektorns framtid</i> Trycket på välfärdssystemet ökar Den offentliga sektorn går online Digitaliseringen utmanar rådande regelsystem
	<i>Socialekonomi och utbildning</i> Ökade socioekonomiska klyftor och social oro Skolsystem i kris? Höjd kunskapsnivå en förutsättning för fortsatt tillväxt
	Definitionen av hälsa stöps om, fortsatt stora skillnader i hälsotal Framflyttad position för jämställdhetsfrågor
	<i>Kommande generationer</i> Individualisten ställer höga krav Den uppkopplade människan Smarta städer
	<i>Klimat och miljö</i> Befolkningsökningen en påfrestning för den lokala miljön Ändrade konsumtionsmönster
	Klimatrelaterade förändringar påverkar det regionala utvecklingsarbetet
	Konsumtionen som drivkraft för miljö- och klimatpåverkan

Inledning

På uppdrag av Stockholms läns landsting (tillväxt- och regionplaneförvaltningen, TRF) har Sweco Strategy AB analyserat kända, och i det internationella forskarsamhället diskuterade, globala megatrender som har en kritisk betydelse för de kommande decenniernas samhällsutveckling i Stockholmsregionen.

I uppdraget har det ingått att bedöma hur dessa trender kan påverka Stockholmsregionens utvecklingsförutsättningar under medellång (2030) till lång (2050) sikt. Uppdraget är en del i arbetet med att ta fram en ny regional utvecklingsplan för Stockholms län. Denna rapport ska ses som ett – av flera – underlag med syfte att bistå regionens ledande tjänstemän och politiska beslutsfattare i kommande strategidiskussioner om prioriterade framtidssatsningar.

Den här typen av omvärlds- och trendanalyser kan bidra med ett helikopterperspektiv på de långsiktiga ”tungta” samhällstrenderna och utgör ett betydelsefullt underlag för en kvalificerad diskussion om de kritiska framtidsvalen för en region. Analysen ökar medvetenheten om alternativa framtider och därmed också om den politiska handlingsberedskapen för att möta och hantera de utmaningar och möjligheter som dessa framtider innebär.

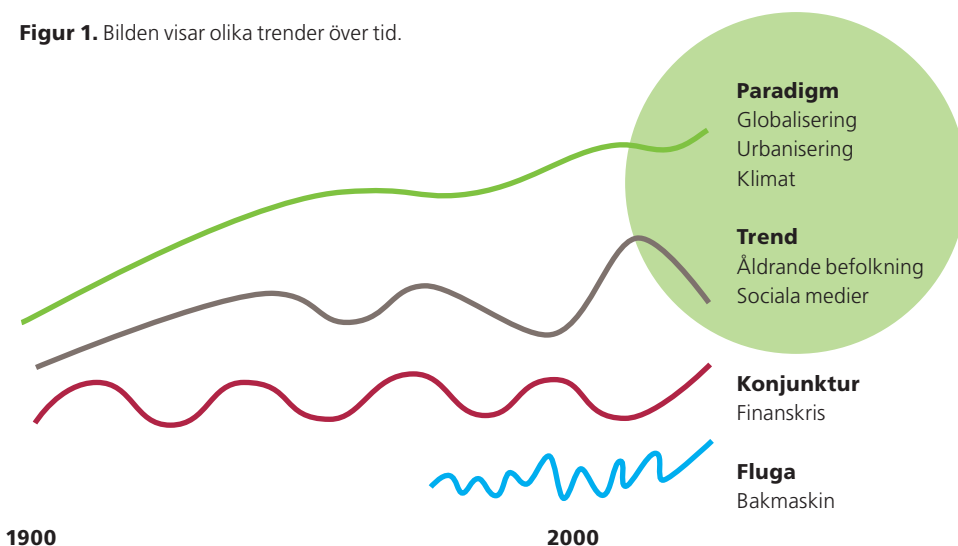
Det moderna samhällets framtida utmaningar

Vid studier av trender är det lätt att färgas av det som händer just nu. Enskilda modeflugor eller konjunkturskiften riskerar lätt att skymma blicken och göra oss till fångar i nuet. Syftet med en trendspaning som denna är att ta sig förbi ridån av daglig information och att försöka identifiera mer bakomliggande trender, eller till och med paradigmskiften, som påtagligt kan komma att förändra förutsättningarna för enskilda, näringslivet och offentlig sektor.

Även med denna ambition i sikte är det väsentligt att påminna sig om att de identifierade trenderna beskriver vad som sker om utvecklingen fortsätter på samma sätt som hittills, det vill säga utan radikala trendbrott. Att planera för Faktor X, som ett tredje världskrig eller en förödande global pandemi, kan förvisso vara av intresse, men det bidrar knappt till att ge vägledning för framtiden.

Medan konjunkturer och enstaka modeflugor kommer och går, sker stora och viktiga förändringar som efteråt ofta är lätta att identifiera men just nu svåra att bestämma, såväl med avseende på deras egentliga innehåll som på deras implikationer i vardagen. Trendspaningen i denna rapport bidrar med tankar

Figur 1. Bilden visar olika trender över tid.

Figur 2. Rapportens analys har genomförts i fyra skilda block.

kring en framtidsbild utifrån ett antal utvecklingskurvor. Bilden de förmedlar stämmer troligen mer eller mindre väl med en önskad utveckling för Stockholm. Det innebär att länet måste förhålla sig till de olika trenderna på olika sätt – de behöver alla särskild uppmärksamhet.

Det är svårt – för att inte säga omöjligt – att säga något riktigt säkert om framtiden, särskilt om tidsperspektivet är längre än något enstaka år. Det enda vi med säkerhet vet är att de politiska, ekonomiska, sociala, kulturella, befolkningsmässiga, infrastrukturella och tekniska förutsättningarna för det framtida samhällsbygget kommer att genomgå stora förändringar under kommande decennier. Denna typ av strukturellt verkande samhällsförändringar som på sikt leder fram till betydande förskjutningar i hela samhällsstrukturen – socioekonomiska ”paradigmskiften” om man så vill – kallas ofta globala megatrender.

Eftersom stadsregionerna är centrala noder i vår tids alltmer komplexa, sammanvävda och globaliserade ekonomi, får den här typen av globalt verkande megatrender ett starkt genomslag i städernas livsmiljö och på deras roll som ekonomiska och logistiska centrum. För att kunna utveckla en strategisk handlingsberedskap och planera för alternativa samhällsbyggnadsstrategier, behövs därför regelbundet återkommande omvärldsanalyser som fokuserar på de verkligt tunga och långsiktigt verk samma megatrenderna i samhällsutvecklingen.

Hur samhällsförändringarna slår igenom i världens urbana områden varierar dock starkt beroende på

vilken position, storlek och roll den enskilda stadsregionen har i de nationella och globala nätverk som den är en del av. Det behövs därför en mer detaljerad analys av de globalt verkande trendernas genomslag i den enskilda stadsregionen. För att ge framtidsanalysen en ordentlig policyförankring är det dessutom nödvändigt att lyfta fram och analysera de mer konkreta utmaningar som politiken sannolikt tvingas tackla för att säkra en positiv framtida utveckling för regionen – som arena för boende, affärliv och besökare.

I denna rapport redovisas en analys av relevanta trender som påverkar Stockholmsregionens framtida utvecklingsförutsättningar, samt hur dessa trender påverkar regionens utmaningar ur ett RUFSPerspektiv. Analysen har genomförts i fyra skilda – men i praktiken sammanhängande och delvis även överlappande – block som redovisas i figur 2. Redovisningen i rapporten följer samma logik.

De redovisade resultaten bygger på en genomgång av relevant litteratur och olika typer av skriftligt underlag (se referenserna i slutet av rapporten). Därtill har en workshop genomförts med sakkunniga tjänstemän inom landstinget och andra aktörer. En för trendanalysen sammansatt, extern expertpanel¹ har tagit del av materialet och lämnat synpunkter som i olika avseenden har beaktats.

I rapporten används de geografiska begreppen Stockholmsregionen och Storstockholm – såvida inte annat sägs – som synonymer till Stockholms län.

¹ Panelen har bestått av följande personer: Eva Brunne, biskop Svenska kyrkan och Stockholms stift; Fredrik Lidé, stiftsdirektor; Märit Melbi, SKL; Jan Cedervärn, Tillväxtanalys; Christian Ketels, Harvard Business School; Eva von Oelreich, Svenska Röda Korset; Annika Carlsson-Kanyama, FOI samt Markku Rummukainen, SMHI.

Stockholmsregionen – en lägesöversikt 2015

Stockholms län har idag en i flera avseenden avgörande roll för utvecklingen av Sverige, samtidigt som regionen även spelar en viktig roll i större transnationella och interregionala sammanhang. Idag bor över 2 miljoner invånare i Stockholms län, varav cirka 0,9 miljoner i Stockholms stad. Regionen är landets största arbetsmarknad med mer än 1 miljon sysselsatta. En femtedel av Sveriges befolkning och en fjärdedel av den aktiva arbetskraften finns här.

Stockholmsregionens arbetande människor och företag genererar en tredjedel av den svenska ekonomins samlade produktionsvärde, vilket innebär att produktiviteten per arbetsplats är betydligt högre än riksgenomsnittet. Besöksnäringen är också stark med växande inresandeströmmar, hotellkapacitet och övernattningar.

Genom en betydande inflyttning ökar befolkningen kontinuerligt, liksom även sysselsättningen och arbetskraftsutbudet. Därmed ökar också marknadsunderlaget för ett starkt, varierat och växande näringsliv. I takt med förbättrade kommunikationer växer regionen även rent geografiskt. Stockholm har därtill en nationellt ledande roll inom utbildning, forskning och teknisk utveckling med sina välrenommerade universitet, högskolor och forskningsintensiva internationella företag.

Stockholms län är med andra ord en mycket viktig del av Sverige inom flera centrala samhällsområden. Dessa kan sammanfattas i form av ett antal ”Stockholmsarenor” som är kritiskt viktiga för tillväxt och utveckling:

- för boende och socialt liv
- för affärs- och företagsliv
- som besöksarena
- för kunskapsutveckling, forskning och (kommersialiserbara) innovationer.

Stockholm som livsarena

Grundbulten för Stockholm som livsarena är en väl fungerande bostadsmarknad med ett tillräckligt stort, och i förhållande till efterfrågan väl anpassat, bostadsutbud. Till en god boendesituation hör även en attraktiv närmiljö, goda kommunikationer och tillgång till service, barnomsorg med mera. I Stockholms län finns idag upp emot en miljon bostäder, varav cirka en fjärdedel är äganderätter (villor) och resten är jämnt fördelade på hyres- och bostadsrätter².

Enligt beräkningar som har gjorts under de senaste åren råder det ett betydande underskott av bostäder i Stockholms län och bristen på hyresrätter är särskilt stor.

Det här har lett till hård konkurrens om de bostäder som finns, vilket har medfört stigande bostads-

priser och hyror, inte minst i regionens centrala delar. Detta drabbar i sin tur de ungdomar som vill flytta hemifrån, men också andra och i vissa fall ekonomiskt svaga grupper, såsom nyinflyttade och hushåll med låga inkomster. En utmaning som hänger nära samman med bostadsproblematiken är tendensen till en ökad socioekonomisk segregation, något som på sikt skulle kunna hota dagens allmänt sett höga sociala kvaliteter i Stockholms vardagsliv.

Till en väl fungerande livsmiljö hör även nödvändig infrastruktur i form av kommunikationer och tekniska försörjningssystem. Regionens snabba befolkningsexpansion och ekonomiska tillväxt har bidragit till att investeringarna i dessa livsviktiga system tenderar att släpa efter. Detta gäller inte minst transportsystemet där kapacitets- och flaskhalsproblemen idag är betydande. En annan dagsaktuell utmaning är att kunna kombinera den framtida befolknings- och sysselsättningstillväxten med högre ställda klimat- och miljömål.

Stockholm som affärsarena

Omkring en fjärdedel av Sveriges alla registrerade företag, i storleksordningen 250 000–300 000 företag, finns i någon av Stockholms läns kommuner. Mätt i antal företag per invånare hör Stockholmsregionen till ett av landets mest företagstäta områden. Mer än vart tredje nystartat företag växer fram här. Regionens näringsliv ligger också väl till när det gäller den pågående utvecklingen mot en allt mer avancerad tjänste- och kunskaps ekonomi. Stockholmsregionens företag är i hög grad specialiserade på – och har ofta en stark internationell position inom – kunskapsintensiva företagstjänster (B2B), avancerade finansiella tjänster, informations- och kommunikationstjänster (IKT), miljöteknik, biomedicin och life science, samt kulturella och kreativa näringar.

Stockholms styrkeposition som arena för företagsutveckling och affärer stärks även av dess roll som Sveriges huvudstad. En annan styrkefaktor är att flera av de mest kunskapsintensiva branscherna innehåller världsledande företag inom sina produktområden. Stockholmsregionens position som en framtidsorienterad och framgångsrik företagsmiljö förstärks även av förekomsten av flera olika FoU-kluster som sammantaget skapar en tät

² SCB, Statistik för bostadsbestånd samt regional bedömning av behovet av nya bostäder i Stockholmsregionen fram till 2030. Stockholms läns landsting 2012, LS 1206-0914.

kunskapsstruktur och främjar kreativitet och kompetensutbyte mellan olika branscher, företag och forskningscentrum i regionen.

Regionens attraktivitet som företagsarena avspeglar sig även i växande utländska direktinvesteringar och att en ökad andel av stockholmarna sysselsätts av utlandsägda företag. Andelen anställda av utländska företag har stigit från cirka 20 procent vid millennieskiftet till minst 25 procent idag. Stockholmsregionen är med andra ord en från företags- och affärssynpunkt generellt sett väl fungerande verksamhetsmiljö.

Det bör dock observeras att de trender som har genererat ett inflöde av nytt kapital och företags-tillväxt i Stockholmsregionen också är ett uttryck för en värld där företagen blir allt mer globaliserade och ”geografiskt flexibla”. Det är med andra ord inte uteslutet att samma näringslivstrender som hittills har gynnat regionens ekonomi i framtiden skulle kunna vändas i dess motsats.

Stockholm som besöksarena

Besöksnäringen är viktig och växande, för Sverige och för Stockholms län. Den skapar tillväxt och sysselsättning och har positiva kringeffekter på den regionala och lokala ekonomin i stort. Tack vare besökarnas konsumtion av rekreation, evenemang och kultur med mera, ökas bredden och kvaliteten på utbudet av dessa för livskvaliteten betydelsefulla tjänster i regionen.

Trots en svacka i de internationella resevolymerna i anslutning till de senaste årens ekonomiska och politiska oro, är den långsiktiga trenden för resenärningen positiv. Med omkring elva miljoner gästnätter per år är Stockholmsregionen Sveriges största destination på besöksmarknaden. Regionen har också landets bästa internationella tillgänglighet (även om tillgängligheten i ett större internationellt perspektiv kunde vara bättre) genom sina tre internationella flygplatser med Arlanda i spetsen, samt flera viktiga hamnar och terminalområden som är viktiga för Östersjöns omfattande färje- och kryssningstrafik.

Huvuddelen av besökarna – vare sig det gäller affärer och jobb eller privata turistbesök – kommer från övriga landet. Av cirka 11 miljoner gästnätter

står inrikes besökare för cirka 7,4 miljoner, det vill säga cirka 67 procent. I ett internationellt perspektiv är Stockholm därmed fortfarande en förhållandevis liten besöksarena. Sett till antalet besök ligger Stockholm långt efter de stora europeiska resmålen som till exempel London, Paris, Rom, Barcelona och Prag. Det är främst relaterat till bland annat storlek och tillgänglighet, men även andra faktorer som klimat, kulturarv och historia.

Stockholm som kunskapsarena

Stockholms ekonomiska tillväxt bygger i stor utsträckning på innovationsförmåga, samt en kombination av bredd och djup i kompetensen och yrkeskunnandet hos regionens arbetskraft. Trots regionens relativa litenhet och perifer läge i Europa och världen anses den – med rätta – vara en viktig nod i den globala utvecklingen inom framtidsnäringar som IKT, miljöteknik och liknande. Stockholm har en betydande koncentration av högt utbildad arbetskraft. I Stockholmsregionen finns därtill hela 19 olika universitet och högskolor där inte minst Karolinska Institutet, Kungliga Tekniska högskolan och Stockholms Universitet anses konkurrenskraftiga även i internationellt avseende.

För att behålla och utveckla Stockholmsregionens position som en arena för kreativitet och kunskaps-tillväxt, behövs fortsatta investeringar i regionens FoU-kapacitet. Möjligheterna och förmågan att koppla samman forskningsresultaten med kommersialiserbara innovationer är det centrala här. Det behöver också ske en breddning av ”kunskapskapitalet” till de delar av regionen som har en stor andel socialt utsatt och lågutbildad arbetskraft.

Megatrender som påverkar Sverige och Stockholm

Omvärlden sätter begränsningar men skapar också nya möjligheter för städers och regioners framtida utveckling. Det är därför viktigt att sätta den egna regionens utveckling i ett omvärldsperspektiv och försöka läsa av viktiga förändringsprocesser och trender med globalt genomslag. Det gäller även att kunna identifiera de trender och processer som har en kritisk betydelse för det samhälle och den stadsmiljö som man intresserar sig för – i vårt fall Sverige och Stockholmsregionen.

Karaktäristiskt för en megatrend är att den har en omfattning och ett djup som gör det mer eller mindre omöjligt för ett enskilt land, för att inte tala om en stad eller region, att påverka eller förändra. Det handlar istället om att försöka förutse, förhålla och anpassa sig till trenden, samt om möjligt dra fördel av den. Megatrendernas genomslag kan i flera fall ha negativa konsekvenser som politiken behöver ha en beredskap för att hantera. Men trenderna kan också vara av ett mer positivt slag och erbjuda nya möjligheter som det bör finnas en beredskap för att fånga upp och utveckla i den lokala och nationella politiken. Oavsett om megatrenderna medför hot eller möjligheter ger de upphov till utmaningar som politiken bör ha en beredskap för att hantera.

I följande avsnitt lyfts de viktigaste globala megatrenderna fram. De kan ses som breda samhällsströmmar där flera olika undertrender flyter samman. Längre fram i dokumentet bryts dessa sedan ner i undertrender som knyter an till en eller flera av megatrenderna med betydande konsekvenser för Stockholmsregionen.

Globaliseringen – mot en alltmer sammanvävd värld

Globaliseringstrenden är absolut inte något nytt under solen. Ett flertal samverkande ekonomiska, tekniska och politiska processer har under lång tid bidragit till ett allt mer omfattande transnationellt utbyte av kapital, arbetskraft, varor och tjänster. Globaliseringen av våra samhällen leder även till ett ökat utbyte av idéer, modetrender och olika typer av kulturella fenomen som under tidigare epoker främst har kännetecknats av sin nationella eller lokala prägning.

Den kanske största skillnaden mellan gårdagens och dagens (och morgondagens) globaliseringstrend gäller utvecklingens skala, snabbhet och djup. De mer genomgripande tekniska och ekonomiska strukturförändringar som under det förra seklet tog 30–40 år för att slå igenom och mogna, förväntas nu gå på tio år eller mindre. Och genom att integrationen av världens länder och ekonomi har nått så långt som den har gjort, har också skalan på förändringarna blivit betydligt större än tidigare. Till skillnad från tiden innan Sovjetunionens sammanbrott

och framväxten av ett expansivt Kina och Sydostasien (numera även växande delar av Latinamerika och Afrika) som nya kraftfulla ekonomiska centrum, omfattas huvuddelen av jordens befolkning och ekonomi idag av i stort sett samma tekniska, ekonomiska och sociala utveckling. Tack vare den digitala revolutionen har den globala integrationen nu nått helt nya nivåer: från makro- till individnivå.

Den allt snabbare, geografiskt mer omfattande och djupgående globaliseringstrenden hänger nära samman med successivt lägre kommunikations- och transaktionskostnader. Detta har främst möjliggjorts av den tekniska utvecklingen och en gradvis ökad politisk integration. Samtidigt står det också klart att globaliseringen medför en allt hårdare konkurrens om kapital, kompetens och marknader. Företag och investerare har fått stora möjligheter att mer eller mindre fritt söka sig till de platser som erbjuder de förmånligaste affärs- och produktionsförhållandena. Som exempel kan nämnas att volymen i det brittiska näringslivets utlandsinvesteringar uppgår till 560 procent av Storbritanniens BNP.³ Produktionskostnaderna har genom digitaliseringen och tillgången till nya, billiga och tidigare svårtillgängliga (läs Kina, Sydostasien) arbetskraftsresurser pressat priserna på framför allt konsumtionsvaror. Detta har också bidragit till ett kraftigt ökat rationaliseringstryck i västvärlden. Kraven på nationell, regional och lokal förmåga till omställning och anpassning till en ständigt växande konkurrens ökar därför hela tiden.

Globaliseringstrenden tenderar också att förskjuta en del av den politiska (reglerings-) makten från nationalstaterna till internationella samarbetsorgan och fria marknadskrafter. Detta har sin tur lett till ökade ekonomiska och sociala klyftor på nationell, regional och lokal nivå – en trend som under det senaste decenniet har blivit allt tydligare inte minst inom EU. Enligt en nyligen publicerad och i debatten mycket uppmärksam studie, förfogar idag den rikaste hundradelen av jordens hushåll över lika mycket ekonomiska resurser som resterande 99 procent av jordens befolkning.⁴

Men det finns flera positiva effekter av den ökade integrationen. Den knyter människor i olika stater, regioner och lokalsamhällen allt närmare varandra.

3 The Economist (2015): "The current account. Britain exports wealth", January 21st–16th, pp. 29.

4 "Having it all and wanting more" – Oxfam issue briefing, January 2015.

En annan och minst lika positiv effekt är den snabbt växande ekonomin, medelklassen och levnadsstandarden i många av världens utvecklingsländer. Samtidigt står det idag också klart att utvecklingen har medfört allt tydligare polariseringstendenser även på den globala – geopolitiska – arenan. Från att under den tidigare delen av efterkrigstiden ha dominerats av två supermakter (Sovjetunionen och USA), och under den första tiden efter Berlinmurens fall av ett enda maktcentrum (USA), präglas dagens – och sannolikt också morgondagens – värld av en allt mer komplicerad ekonomisk och politisk verklighet med ett gradvis växande antal konkurrerande maktcentrum (USA, Kina, Brasilien med flera). En övergripande geopolitisk trend är annars en gradvis förskjutning av den ekonomiska och politiska makten, från västvärldens gamla maktcentrum i Europa och Nordamerika i östlig riktning mot Sydostasien och Kina.

Det är inte uteslutet att den ökade internationella konkurrensen och de geopolitiska spänningar som den ger upphov till kan komma att bromsa upp globaliseringen, i värsta fall till och med vända den i sin motsats (politisk fragmentering, nationalism, xenofobi). De tekniska och ekonomiska drivkrafterna bakom globaliseringen är dock så starka att det måste bedömas som osannolikt – om än inte omöjligt – att den ökade integrationen i det långa loppet skulle kunna vändas i sin motsats, som en effekt av globaliseringen.

Den demografiska omstrukturen – mot en äldre och mer urbaniserad befolkning

I den våg av globalt verkande samhällsförändringar som i olika omvärldsanalyser och framtidsstudier brukar gå under samlingsrubriken ”demografi” finns det två huvudkomponenter. Den ena

- fokuserar på förskjutningarna i befolkningens åldersstruktur och
- handlar om migrationsströmmarna i allmänhet och urbaniseringen i synnerhet.

Medellivslängden i den utvecklade världen, och numera även i de ekonomiskt mer välmående delarna av den tidigare tredje världen, har sedan flera generationer tillbaka ökat och hälsoläget har förbättrats. Samtidigt har födelsetalen (fertiliteten)

över lag – särskilt hos den framväxande nya medelklassen i utvecklingsländerna – minskat. Det har lett till att andelen äldre i befolkningen gradvis har ökat, vilket medför att en allt mindre del av befolkningen i arbetsför ålder (cirka 20–64 år) behöver försörja en allt större grupp pensionärer (65+). Detta är en i alla avseenden verkligt ”tung” utvecklingstrend som kommer att kräva nytänkande och strukturförändringar i såväl den privata som den offentliga sektorns sätt att fungera under de kommande decennierna. Sverige och Stockholm utgör här inget undantag. Om inte den växande kvantitativa obalansen mellan försörjande och försörd befolkning kan motverkas genom inflyttning, ökade födelsetal, ett förlängt arbetsliv eller en kombination av dessa faktorer, krävs på sikt helt nya sätt att organisera och finansiera de sociala trygghetssystemen.

Den andra huvudkomponenten i den demografiska utvecklingen, flyttningsrörelsen, hänger nära samman med befolkningsutvecklingen och åldersstrukturen, särskilt trenden där en växande andel av befolkningen lever och verkar i allt fler och allt större stadsområden. Urbaniseringstrenden är i och för sig inte något nytt, tvärtom. Den hänger intimt samman med det industrialiserade och tekniskt avancerade samhället och har därför pågått ända sedan industrialismens genombrott. Sedan några år in på det nya millenniet bor numera också mer än hälften av jordens befolkning i olika typer av stadsamhällen och antalet riktigt stora ”megastäder”, med mer än tio miljoner innevånare, växer snabbt.

Med nuvarande urbaniseringstakt är andelen boende i städer omkring 70 procent om ett par tre decennier, alltså någon gång under perioden 2030–2050. Sett till andel av befolkning och ekonomi är Sverige redan idag ett av världens och Europas mest urbaniserade länder. Omkring 40 procent av Sveriges befolkning bor i någon av de tre storstadsregionerna⁵ (Stockholm, Göteborg, Malmö) och mer än hälften av landets bruttonationalprodukt genereras i dessa tre storstadsområden.

Den moderna staden karaktäriseras av god tillgänglighet, ett stort arbetskraftsutbud och kreativa miljöer, vilket gör den attraktiv för individer, företag och organisationer. Därtill har den som regel en bättre utbyggd fysisk infrastruktur än vad som generellt gäller för mer glest bebyggda områden. Mycket tyder på att ett geografiskt koncentrerat och

⁵ Här inkluderas även den storstadsnära landsbygd som ingår i storstadsregionerna.

stort befolkningsunderlag gynnar den ekonomiska tillväxten.

De stora städerna fungerar ofta som symboler för bättre livschanser och ett framgångsrikt företagande. De yngre generationerna är därtill allt mer urbant präglade, med svaga eller inga kopplingar till den landsbygd som tidigare generationer en gång kom ifrån. Staden, och livet i staden, har därmed blivit det moderna samhällets dominerande sociala norm, även för dem som fortfarande bor kvar på mindre orter och i glesbygden.

Våra allt mer urbaniserade samhällen tenderar även att erövra landsbygden i rent fysisk och geografisk mening. Den globala urbaniseringsprocessen har nämligen medfört en snabb förortsexpansion i kombination med tillväxten av nya satellitstäder som är beroende av storstädernas arbetsmarknad. Detta är inte en entydigt positiv utveckling. Storstadstillväxten med åtföljande förortsexpansion är många gånger så omfattande och snabb att de nödvändiga investeringarna i fysisk och social infrastruktur (vägar, kollektivtrafik, bostäder, skolor etcetera) inte hinner med och olika typer av hämmande och problemskapande flaskhalsar uppstår därför. Ofta är förortstillväxten också geografiskt fragmenterad och dåligt planerad i förhållande till de infrastrukturella och sociala behov som den ger upphov till. Långa (tids-) reseavstånd, stort miljöslitage, negativ klimatpåverkan, geografisk segregering och politisk oro är därför en vanlig följd av den globala urbaniseringstrenden.

Den kunskapsmässiga och tekniska utvecklingen – mot smartare städer

En allt snabbare och billigare informations- och kommunikationsteknologi (IKT) har under de senaste decennierna slagit igenom och präglar nu både våra yrkes- och privata liv, som allt mer sker i ett virtuellt rum. Digitaliseringen kan därmed inte betraktas som enbart en teknisk revolution, utan den bör även ses som en social revolution som har förändrat, och kommer att fortsätta förändra, våra beteenden, värderingar och syn på omvärlden. Inom den ekonomiska sfären har IKT inneburit en kostnadsrevolution genom allt effektivare och snabbare produktionsprocesser och att nya företagsformer växer fram.

IKT-utvecklingen för med sig omfattande rationaliserings- och omstruktureringsmöjligheter inom tjänstesektorn som kan förväntas genomgå stora förändringar under de närmaste decennierna.

Medan industrin drev den ekonomiska utvecklingen under 1900-talet, kommer 2000-talet att präglas av tjänstesektorns produktivitet utveckling och internationalisering, där utvecklingen drivs av såväl en teknologisk förändring (förändrat utbud) som av det urbana välfärdssamhällets växande utmaningar (förändrad efterfrågan).

De digitaliserade produktionsflödena har gett upphov till en ”marginalkostnadsrevolution” där produkter kan kopieras, multipliceras och distribueras praktiskt taget utan någon som helst marginalkostnad. En del forskare anser att upp emot 30–40 procent av dagens jobb kommer att utföras av robotar inom en inte alltför avlägsen framtid.⁶ Vi är på väg in i ett samhälle där kreativiteten och idéerna blir till de viktigaste råvarorna och koncepten och de digitala tillämpningarna blir de dominerande produkterna på ”tankeekonomins” globala marknadsplats. Sett i ett urbant utvecklingsperspektiv är detta en i grunden positiv utveckling då den rimligen bör gynna den typ av kunskapsstäta miljöer som städerna utgör. Å andra sidan leder utvecklingen också till en växande andel platsberoende företag som har möjlighet att överge städernas trånga och stressade fysiska miljöer för att starta en (uppkopplad) affärsverksamhet någon annanstans.

På det individuella planet, i våra vardagsliv, har IKT-genombrottet haft minst lika stora konsekvenser. Här kan vi nöja oss med att konstatera att tre miljarder människor redan idag är regelbundet uppkopplade mot internet och utnyttjar den digitala tekniken i sitt vardagsliv för att inse den virtuella revolutionens genomslag och betydelse i den privata sfären.⁷

Man kan därmed säga att grunden har lagts för ett kvalitativt nytt steg i samhällsutvecklingen. Vi står inför ett genombrott i tillämpningen av den digitala teknologin med stora konsekvenser för samhälle och individ. Den digitalt baserade kunskapsutvecklingen har nu nått en mognad och ett djup som inom kort kommer att leda till en helt ny typ av automatiserad, självgenererad och intelligent kunskapsstillväxt. Genom att kopiera mänskligt beteende kan de

⁶ Se till exempel ”The Rise of Robotics”, A. Sander och M. Wolfgang, Boston Consulting Group 2014.

⁷ Källa: Internet World Stats, mars 2015.

mest avancerade, så kallade kognitiva, datorerna redan idag hantera en stor del av de problem som det hittills har krävts mänsklig intelligens och slutledningsförmåga för att lösa. Nära förestående genombrott förutspås därtill inom nanoteknik och biomedicin, med potential att förändra våra grundläggande livsbetingelser och ge oss nya förutsättningar för ett bättre och ännu längre liv.

IKT har även haft, och kommer att fortsätta ha, stor betydelse för utvecklingen av våra städer. Olika former av internetbaserade styrsystem och nätverk av skilda slag är redan idag väl integrerade i stadernas fysiska, ekonomiska och sociala struktur (telekommät, digitala kameror och sensorer, trafikflödesstyrning, byggnadsövervakningssystem med mera) med syfte att i realtid följa upp, reglera och styra flöden och processer i stadsrummet. Mobila gps- och datorbaserade lösningar används i allt större utsträckning av stadsbor för att navigera och använda det ständigt växande urbana utbudet av tjänster, sociala aktiviteter, transporter och varor.

Framtidsforskarna anser att integrationen av realtidsbaserad digital informationsteknik och grundläggande urbana processer förbereder framtidens allt mer "smarta" städer. En kontinuerlig insamling, integration och analys av det massiva informationsflöde som genereras i realtid (Big Data), av ständigt uppkopplade urbana nätverk och informationskanaler, möjliggör i framtiden en långt bättre och mer integrerad styrning av stadsmiljöns utveckling som helhet, inklusive mer energismarta stadsbyggnads- och transportlösningar.

Värderingar och livsstil – mot en mer individualiserad livsstil och ökad social fragmentering

Värderingsförskjutningar och livsstilsförändringar inom breda befolkningsgrupper spelar en avgörande roll för samhällsutvecklingen, särskilt på längre sikt. Våra värderingar och beteendemönster utgör grundbulten i samhället: socialt, ekonomiskt och politiskt. Värderingsmönster och kollektiva beteenden har i och för sig alltid omvandlats och utvecklats, om inte annat som en konsekvens av att nya generationer tar över efter de äldre generationerna. Sett från ett historiskt perspektiv har detta som regel skett gradvis och under långa tidsspann.

Idag är läget annorlunda. De värderingsförändringar som tidigare tog generationer i anspråk sker nu på något decennium – och i en nära framtid troligen

snabbare än så. Den huvudsakliga orsaken till den ökade takten i förändringen av värderings- och beteendemönster är kraften, bredden och djupet i de ovan diskuterade globala megatrenderna, inte minst globaliseringen, urbaniseringen och de nya konsumtions- och produktionsmönster som informations- och kommunikationsteknologin möjliggör. Globaliseringen och urbaniseringen av våra samhällen i kombination med den genomgripande IKT-revolutionen har inneburit att idéer, kunskap och livsstilstrender får allt snabbare spridning och når allt fler över hela jordklotet. Det här innebär sannolikt att variationen i värderingsmönster på individnivå kommer att öka, samtidigt som de globala skillnaderna i livsföring kan komma att minska. Det kan också bidra till och riskera att tunna ut "det sociala kittet", den ömsesidighet och solidaritet som varje samhällsbygge vilar på och som har varit grunden för den moderna nationalstatens framväxt.

Den dominerande livsmönster- och värderingstrenden verkar idag vara att vi går från det trygga, säkra, konforma och mer förutsägbara i tillvaron, till en mer individualiserad livsstil där det mesta ser ut att vara möjligt och där rådande konventioner är till för att utmanas. Individualiseringstrenden underbyggs och förstärks av framväxten av nya typer av "klickbildningar" i spåren av de sociala mediernas utbredning, organisatorisk fragmentering, privatiseringar och avregleringar som tillsammans har lett till att institutionernas och politikens sammanhållande och "likriktande" kraft inte har samma genomslag som för tidigare generationer.

Klimat och miljö – global omställning med början på den lokala nivån

FN:s klimatpanel IPCC är sammansatt av toppforskare från hela världen och har sedan en tid tillbaka fastslagit att det med stor sannolikhet är mänsklig aktivitet i form av koldioxidutsläpp som förorsakar den pågående höjningen av jordens medeltemperatur. Budskapet är att redan några få graders uppvärmning kraftigt ökar riskerna för översvämningar, torka, höjd havsvattennivå, utslagna eller förändrade ekosystem, nya sjukdomar och ny fattigdom.

Globaliseringen, befolkningstillväxten och den snabba ekonomiska utvecklingen (jämför de ovan beskrivna trenderna) har också haft en hel del negativa miljöeffekter i andra avseenden. Det handlar bland annat om toxiska utsläpp, monokulturer,

reducerad biologisk mångfald och inte minst om ett överuttag av jordens ändliga resurser. Redan idag överutnyttjar vi jordens ändliga resurser och om ingen ändring sker behöver vi sannolikt redan omkring 2030 naturresurser från två stycken jordklot för att kunna försörja världens befolkning på nuvarande levnadsnivå.⁸ Ett annat växande problem är det miljöslitage som urbaniseringsstrycket medför i många av världens växande storstadsområden.

Under de närmaste decennierna behöver klimatförändringar och växande miljöbelastning beaktas i allt högre grad i samhällets energiplanering och resursuttag, men också i planeringen av bostads- och arbetsplatsmiljöer, infrastruktur och transportsystem.

Om inte nya genombrott i form av ”klimatsmart” teknologi och ”grön ekonomi” kan vända dagens negativa klimat- och miljötrender, talar mycket för att utrymmet för den konsumtionsnivå vi har vant oss vid kommer att minska. Det blir alltmer uppenbart att miljökostnaderna för vår nuvarande livsstil och resursuttag i det långa loppet är ekonomiskt, socialt och ekologiskt ohållbara.

Eftersom det politiska arbetet på mellanstatlig och global nivå med att ställa om världsekonomin i en mer miljövänlig riktning går trögt, talar mycket för att det är på lokal nivå och i företagen som förändringen måste börja. Detta gäller inte minst organisationen och styrningen av våra storstäder, där huvuddelen av befolkningen och ekonomin finns. Vad som behövs är en från miljösynpunkt genomgripande förnyelse av hela vårt sätt att planera, bebygga och utveckla stadsmiljön som en arena för boende, konsumtion, produktion, transporter och affärsverksamhet. Inte minst behöver individernas och företagens etablerade beteendemönster förändras, vilket i många avseenden kommer att vara en stor utmaning.

⁸ Källa: Global Footprint Network.

Viktiga trender med konsekvenser i Stockholmsregionen

Hur påverkar då de globala megatrenderna en region som Stockholm? Genom att bryta ner megatrenderna i viktiga deltrender är det enklare att se hur de kan komma att påverka Stockholmsregionens utveckling såväl idag som på längre sikt. Samtliga trender som tas upp nedan och som är relevanta för Stockholmsregionens framtida utveckling kan härledas ur någon eller flera av de ovan presenterade megatrenderna.

Stora delar av de kommande årens utveckling är också direkt beroende av Stockholmsregionens egen plats och roll i den internationella ekonomin, hur väl regionen kan möta en ökad konkurrens och av regionens förmåga att samverka med andra (stor-) städer och regioner runt om i Östersjöregionen, i Europa och globalt.

Ett förändrat politiskt landskap

Itider av snabb internationell händelseutveckling och säkerhetspolitiska oroshärdar är det viktigt att försöka förstå de mer strukturella trender som påverkar det politiska landskapet.

Ny geopolitisk världsordning

Det sker långsamt en global maktförskjutning till en mer "multipolär" världsordning. Effekterna av detta kan utläsas på flera sätt. På grund av att det idag finns fler maktcentra i världen har det blivit allt svårare att nå internationella överenskommelser. Den ekonomiska och politiska makten förskjuts från väst till öst, men också från stater till regioner, städer och globala företag. Den globala urbaniseringen innebär att städernas inflytande växer. Framför allt blir de större metropolerna i allt högre grad avgörande för förmågan att hantera globala och regionala sociala, miljömässiga och ekonomiska utmaningar.

Stockholm är landets ledande tillväxtcentrum och på många sätt Sveriges ansikte utåt. Ett nytt politiskt landskap ökar tillsammans med globala spänningar betydelsen av internationellt utbyte och alliansbyggande mellan länder, regioner och städer. Genom att bidra till och delta i politiska allianser kan Stockholm stärka sin internationella legitimitet och bidra till viktiga affärer och investeringar.

Globaliseringen påverkar EU och EU:s roll ur ett internationellt perspektiv. Samtidigt påverkas samverkan mellan de olika medlemsländerna av nationella, politiska effekter av globaliseringen. Stockholmsregionen påverkas också när EU:s globala position förändras, om viktiga medlemsländer som Storbritannien drar sig ur och om nya länder ansluter sig. Sverige och Stockholmsregionen kommer också att påverkas av om EU utvecklas i en mer federal riktning eller fortsätter som ett mellanstatligt samarbete med en hög grad av autonomi för medlemsländerna.

Ökade spänningar

Den globala oro som vi har vant oss vid att se som temporär sedan kalla krigets slut, ser nu på flera sätt återigen ut att permanentas. Kriget mot terrorn har skapat splittringar mellan länder i väst och extrema grupper i delar av Mellanöstern. Extremistgrupper skapar likaså splittringar inom regioner och länder och klimatförändringar kan leda till ökade spänningar i regioner som påverkas av till exempel torka eller andra naturkatastrofer. Krig och oroligheter förs framför allt inte längre mellan stater utan mellan grupperingar inom ett land, eller mellan länder och extremistgrupper i andra delar av världen, vilket innebär att den oro som tidigare upplevdes på avstånd sprids till väst.

Flyktningströmmarna ökar både till följd av global oro och fattigdom och i framtiden sannolikt även alltmer på grund av naturkatastrofer som är relaterade till klimatförändringen. Idag är bedömningen att cirka 80 miljoner människor är beroende av extern humanitär hjälp globalt och denna siffra kan komma att öka. Klimatproblem och den globala uppvärmningen kan förorsaka stora befolkningsflyttningar från platser där det av olika anledningar inte längre går att leva. En global oro på grund av ökade strömmar av internationella flyktingar ökar trycket på mottagarländernas kapacitet att ta hand om det växande antalet flyktingar. Till mottagarländerna hör Sverige och inte minst Stockholmskommunerna.

Ökad ekonomisk instabilitet och förändring

Om den globala oron blir permanent innebär det att den svagare ekonomiska utveckling som vi ser idag inte enbart kan avfärdas som konjunkturell, utan trenden riskerar snarare att bli långvarig. En ökad global instabilitet kan komma att få effekter på den internationella handeln genom att riskerna med att investera i många av världens tillväxtregioner ökar. Detta bidrar till en svagare ekonomisk utveckling, vilket direkt eller indirekt påverkar Sverige och Stockholmsregionen.

Även allt snabbare produktlivscyklar och innovationsförlöpp påverkar i hög grad den ekonomiska stabiliteten och förutsägbarheten. Konkurrensförmåga och marknadspositioner kan snabbt byggas upp, men också förloras. Det illustreras tydligt av Apples framgång och Nokias fall på den globala telekommarknaden. I Sverige och Stockholmsregionen möter tidigare starka kluster inom fordonsindustri, life science och telekom en ökad konkurrens från omvärlden och genomgår en

strukturomvandling. Samtidigt utvecklas nya verksamheter, framför allt inom den digitala världen, som snabbt tar sig ut på världsmarknaden. I vilken grad Stockholmsregionen blir en nettovinnare i detta beror i hög grad på den egna förmågan att skapa en konkurrenskraftig och attraktiv etableringsmiljö för de företag och individer som bär en nyckelroll i utvecklingen av 2000-talets näringsliv och bärande teknologier. Stockholmsregionen behöver inte bara en marknadsmässigt konkurrenskraftig näringsmiljö, utan också ett näringsliv som till sin struktur och verksamhet skapar en i möjligaste mån resilient – för framtida förändringar robust – region.

Framväxt av höger- och vänsterextrema strömningar

Den utdragna ekonomiska krisen har drabbat EU hårt och arbetslösheten har ökat kraftigt i många länder. De senaste årens ekonomiska utveckling och flyktingströmmar, i kombination med att de stora, traditionellt maktbärande partierna har gått mot det politiska mittfältet, har bidragit till framväxten av flera högerextrema partier både internationellt och i Sverige. Samtidigt växer mer vänsterradikala rörelser fram på den andra sidan av ”mitten”. Dessa rörelser förändrar det politiska landskapet i såväl EU som i Sverige och Stockholmsregionen och ställer nya krav på de etablerade partierna.

En trend av ökade socioekonomiska skillnader mellan olika områden i Stockholms län riskerar att leda till ökade motsättningar mellan olika grupper i samhället. Konflikter mellan etniska grupper och religioner finns inte bara utomlands utan också i Sverige. Dessa utvecklingstrender kan försvåra integrationen av nya medborgare och leda till ökade inslag av främlingsfientlighet, konflikter och social instabilitet, samtidigt som det finns mottrender som visar att svenskarnas attityder till invandring generellt blir allt positivare. Sådana frågor kommer med stor sannolikhet att spela en allt större roll i Stockholmsregionens utveckling framöver.

Demokratiunderskott i en allt mer internationaliserad värld

I EU fattar Sverige tillsammans med övriga medlemsstater beslut om ungefär två tredjedelar av det politiska ramverk som sedan gäller i Sverige. Dessa beslut förhandlas fram mellan ministerrådet, EU-parlamentet och EU-kommissionen. Detta innebär att många beslut idag fattas långt ifrån väljarna

och i fora där valdeltagandet är lågt. Demokrati-rådets rapport ”Europeiseringen av Sverige” visade redan 2010 att regeringen har fått tillgång till nya politiska arenor, samtidigt som riksdagens kontrollfunktion har försvårats och dess roll i genomförandet av EU:s regler har urholkats genom förändrade lagstiftningsformer inom EU.

Men även på regional och lokal nivå i Sverige diskuteras demokratiunderskott och det faktum att vi inte har en representativ demokrati i Sverige. Vissa samhällsgrupper är överrepresenterade inom politiken medan andra är underrepresenterade eller helt frånvarande inom den politiska sfären. Valdeltagandet är också lågt för vissa grupper i samhället, bland annat var valdeltagandet bland röstberättigade utlandsfödda i miljonprogramsområdena under 50 procent i valet 2014.⁹ Demokratin – insynen och närheten till den som på ditt mandat beslutar om din lokala vardag – går dessutom ofta förlopad när det är svårt att urskilja var, när, hur och av vem beslut egentligen fattas.

Detta riskerar också att urholka det för demokratin viktiga utkrävandet av ansvar och leda till ett fortsatt minskat politiskt deltagande i och med att människor upplever att de i realiteten saknar möjlighet att påverka beslutsfattandet. Istället polariseras debatten och drivs inte sällan av särintressen inom ramen för lagstiftning och rättssystem. Sammantaget försvåras förankring och genomförande av de nödvändiga beslut som fattas i demokratisk ordning. Detta innebär också en urholkning av det ”samhällskontrakt” som regionens utveckling vilar på, där allt till syvende och sist handlar om vad man gemensamt vill och kan uppnå.

Polycentriska regioner växer fram

Den fortgående urbaniseringen och befolkningsökningen skapar ett högt tryck på storstäder som Stockholm. Den ekonomiska tillväxten i Sverige är i hög grad centrerad till Stockholms län och inflyttningen till landets främsta tillväxtcentrum tycks fortsätta. Den starka urbaniseringen medför en rad utmaningar. Det sociala kapitalet förändras och sociala faktorer som exempelvis jämställdhet, integration, segregation och tolerans mot olikvärdande påverkas. Urbaniseringen påverkar även den fysiska planeringen genom ett ökat behov av bostäder, infrastruktur och kollektivtrafik. Klokt planerade och utformade kan sådana investeringar stärka den

⁹ Källa: Valmyndigheten.

sociala sammanhållningen i regionen och möjliggöra ökad integration mellan olika regiondelar och nya möten mellan olika samhällsgrupper.

På europeisk nivå, och där mer än i Sverige, växer så kallade polycentriska stadsstrukturer fram. De är delvis ett resultat av historiskt etablerade ortsstrukturer, men också av att det har blivit för trångt i storstadsregionernas kärnor med påföljande behov av kompletterande kärnor. Dessa kompletterande kärnor har delvis olika specialisering och profilering och samspelar därmed med varandra i en större region. De ambitioner som finns i RUFSS 2010 – att åstadkomma en mer flerkärningstruktur i Stockholmsregionen – pekar i samma riktning. Även inom ramen för östra Mellansverige (ÖMS) har sådana tankar börjat diskuteras, det vill säga: hur de kärnstäder som ligger runt Stockholm skulle kunna spela en mer differentierad roll i en flerkärning storstadsregion.

Den fortsatta urbaniseringen bidrar till en fortsatt regionförstoring och i förlängningen till att utveckla polycentriska storstadsregioner. Detta är en tydlig utveckling i många storstadsregioner världen över och en uttalad strategi för utvecklingen i Stockholmsregionen och i östra Mellansverige enligt RUFSS 2010. Det innebär att Stockholmsregionen i allt större utsträckning både kan och behöver utveckla en högre grad av flerkärnighet. Om regionen ska kunna fortsätta utvecklas, kan inte Stockholms stad vara den enda tillväxtmotorn. Även övriga regionala kärnor, likväl som satellitstäder, behöver utvecklas till attraktiva noder och rörligheten inom detta multipolära stadsnätverk förbättras.

Ekonomi i omvandling

De globala megatrenderna får konsekvenser för såväl den ekonomiska tillväxten som för ekonomins innehåll. Nya branscher och marknader uppstår, tjänstesektorn och den kreativa sektorn fortsätter att växa och nya länder blir viktiga handelspartner. Samtidigt leder global oro till en ökad ekonomisk sårbarhet.

Nya marknader växer fram

För Sveriges del finns det tydliga tecken på en förflyttning av handeln från väst till öst. Europa är fortfarande den klart dominerande handelspartnern, men under de senaste tio åren har import- och exportandelen gentemot EU bara ökat svagt och för Europa som helhet har den varit oförändrad. Samtidigt ser vi att USA spelar en allt mindre roll för den svenska handeln, medan Brasilien, Indien och Kina har ökat sina andelar.

Även Afrika genomgår en förändring och kan på lite längre sikt utvecklas till en betydande handelspartner. Ryssland hyser också en stor potential, vilken dock har underminerats av de senaste årens utveckling mot ett auktoritärt styre och konfliktytor mot väst. I närtid är det därför framför allt Asien, inte minst Kina och Indien, som kan förväntas spela en ökad roll i vårt ekonomiska utbyte med omvärlden. Förskjutningen från väst till öst får också effekter på framtida investeringsmönster och utvecklingen inom besöksnäringen.

Från tillverkningsindustri till kreativ tjänstesektor

Under de senaste decennierna har det skett ett ekonomiskt skifte från en tillverkningsekonomi till en ekonomi som drivs av tjänster och den kreativa sektorn. Tillverkningsindustrin är fortfarande ekonomiskt mycket betydelsefull för Sveriges ekonomi men skapar inte fler arbetstillfällen. De kreativa näringarna och servicesektorn utgör mer än tre fjärdedelar av de arbetstillfällen som finns idag och är koncentrerade i världens storstäder. Allt färre nya jobb är traditionella industrijobb. Istället har fler välbetalda och kreativa kunskapsjobb som ofta kräver universitetsexamen tillkommit.

Kompetenta, kunniga och drivna individer är en viktig del för att nå framgång och regional tillväxt. Exempelvis visar Richard Floridas forskning att toleranta miljöer lockar till sig kreativa och talangfulla människor och främjar samhörigheten i staden. Kreativa människor driver utvecklingen framåt och lockar högteknologiska företag som behöver välutbildad och iderik arbetskraft till orten. För att locka till sig dessa behöver regionerna satsa på bland annat ett stort och varierande utbud av varor och tjänster samt en dynamisk och tilltalande omgivning, men också på att vara en mötesplats för individer med många olika bakgrunder.

Kreativitet och utveckling är mångfacetterat. Ur ett regionalt perspektiv är det kopplat till en rad policyområden som infrastruktur, bostadspolitik, utveckling av stadskärnor och kompetensförsörjning. Forskningen visar att en utvecklande miljö ofta karaktäriseras av låga inträdesbarriärer och en hög grad av öppenhet och tolerans. Dessa förutsättningar bidrar till trivsel och skapar goda förutsättningar för att kunna ta in nya idéer och omvandla dem till ekonomiska värden i städernas utveckling.

Värdeskapande i förändring

Den kreativa ekonomin påverkar det framtida värdeskapandet och därmed vår syn på värde och resurser. Värdet av produkter och tjänster bygger idag mer och mer på kreativitet: innovativa sätt att utnyttja nya material, tekniker och processer. En del menar att ”nästa” ekonomi kommer att vara upplevelsebaserad. Att värdet till stor del kommer att vara kopplat till vår upplevelse av en produkt eller tjänst, snarare än till produkten eller tjänsten i sig. Enligt dessa siare kommer upplevelseekonomin att ersätta tjänsteekonomin, som i sin tur ersatte industri-lismen som tog över efter den agrara ekonomin. Värdeskapande och därmed definitionen av resurser har betydelse för den framtida utformningen av regelverk, stödsystem och investeringar.

Gröna affärer

Hållbarhet och gröna affärer har blivit ett affärs-koncept och på flera sätt kan man se en ny bransch växa fram inom hållbarhetsområdet. Gröna affärer innebär bland annat hållbara byggnader och infrastruktur, stöd till förändring av konsumtionsmönster och beteenden, samt produktion och handel med ekologiska varor. Delandets ekonomi (sharing economy) är därtill en trend som med stor sannolikhet kommer att fortsätta utvecklas, även om vi ännu endast kan se ett embryo till detta. Detta innebär att ägande i sig blir allt mindre viktigt och att nya företagsformer och innovationer uppkommer som ger nya möjligheter till hållbar tillväxt. En teori kring att delandets ekonomi har utvecklats de senaste åren är att den ekonomiska krisen med hög arbetslöshet har inneburit ett behov av nya sätt till försörjning. Med hjälp av IKT har tröskeln sänkts för att marknadsföra ledig kapacitet och överblivna resurser avseende tid, logi, transport, konsumtionsvaror, kläder etcetera.

Den offentliga sektorn måste vara redo att möta dessa nya företagsformer och innovationer och kontinuerligt utveckla samhällets stödsystem efter nya sätt att försörja sig och visa öppenhet för nya affärsmodeller, företags- och anställningsformer. Beslutsfattare och lagstiftare har därmed en viktig uppgift i att underlätta utvecklingen av hållbara affärer. Den offentliga sektorn kan göra mycket för att stödja hållbara produktions- och konsumtionsmönster och även fungera som förebild, till exempel genom innovativ offentlig upphandling där höga krav ställs på miljö- och klimatsmarta lösningar för allt från byggande och transporter till skolmat.

Ökad global konkurrens om företag och kompetens

Den globala utvecklingen har under de senaste decennierna kännetecknats av tillväxt, ökad global konkurrens och en alltmer kunskapsbaserad ekonomi. Företagen blir mer internationella och värdekedjor och handelsstrukturer förändras på ett genomgripande sätt. Företagens investeringar, däribland deras FoU-investeringar, blir mer internationellt rörliga och förläggs i allt högre grad till de regioner och länder som har bäst förutsättningar. Det innebär ökad konkurrens för företag i Sverige, men också tillgång till nya och väsentligt större marknader.

Globaliseringen har lett till omprioriteringar ifråga om företagets lokalisering av verksamheter mellan regioner och länder. Sådana förändringar drivs av företagets strävan till vinstmaximering och att bedriva sina olika verksamheter där det är mest fördelaktigt. I detta sammanhang har produktionskostnader länge varit en viktig faktor. Samtidigt är detta sällan den enda faktorn av betydelse. Inte minst kunskapsintensiv verksamhet förutsätter ofta en rad andra faktorer för att kunna bedrivas effektivt och med hög lönsamhet, såsom stabila spelregler, tillgång till växande marknader, utvecklingsdrivande efterfrågan och tillgång till personal med rätt kompetens.

Ett starkt näringsliv idag – ingen garanti för morgondagen

Stockholms län är Sveriges företagstätaste region och en av de regioner som handlar mest med andra länder. Näringslivsstrukturen i regionen är mer kunskapsintensiv och tjänstesektorn är större än i övriga Sverige. Stockholmsregionens starka profilbranscher inom IKT och finanssektorn utmärker sig i den internationella handeln. Framöver kan regionen förvänta sig allt större utmaningar och en ökad konkurrens inom högteknologisk produktion och Stockholms profilbranscher inom IT och telekom, biomedicin, finans och miljöteknik behöver vässas ytterligare för att kunna konkurrera framgångsrikt internationellt. Samtidigt behöver nya exportbranscher utvecklas.

Stockholm som ekonomiskt kraftcentrum gynnas även av rollen som nationellt centrum för politik, näringsliv och kultur. Med globaliseringen kan dock maktstrukturer på regional nivå förändras genom ökad konkurrens med tillväxt- och huvudstadsregioner i andra länder. Vilka positioner Stockholm intar i de nya makthierarkierna påverkar förutsätt-

ningarna för om ledande och utvecklande funktioner och kringtjänster ska finnas kvar respektive etablera sig i regionen. Därmed påverkas också Stockholm och regionens förutsättningar som nationellt tillväxtcentrum.

Den offentliga sektorns framtid

Den offentliga sektorn står inför stora utmaningar och omställningar. Dels för att möta framtidens medborgare och deras förväntningar, dels i takt med en ökad andel äldre och en krympande befolkningsandel i arbetsför ålder.

Trycket på välfärdssystemet ökar

För Sveriges och Stockholmsregionens del innebär den demografiska utvecklingen en gradvis allt äldre och mer vårdkrävande befolkning. Tack vare hög inflyttning av unga till regionen har Stockholm ändå en hög andel unga i sin befolkning, i jämförelse med andra regioner i Sverige. Men detta till trots står även Stockholmsregionen inför en gradvis åldrande befolkning, vilket bland annat innebär en ökad efterfrågan på sjukvård och äldreomsorg. Morgondagens äldre kommer även att ställa höga krav på tillgång och kvalitet när det gäller service, samt på individbaserade lösningar, god tillgänglighet och anpassat boende.

Den nya, ständigt uppkopplade individualisten ställer dessutom nya krav på anpassningar av utbudet från den offentliga sektorn. Detta gäller framför allt de delar av den offentliga verksamheten som ligger närmast an mot de enskilda medborgarnas liv och närmiljöer, som social service, utbildning, persontransporter, boende och offentliga miljöer.

Kostnaderna för den offentligt finansierade delen av välfärden, och kanske i synnerhet vården, kommer att öka inte minst på regional och lokal nivå till följd av den åldrande befolkningen och de ökande förväntningarna på tillgänglighet och service. Utvecklingen med en ökad ekonomisk belastning på välfärdssystemet förstärks ytterligare av en minskad befolkning i de yrkesaktiva åldrarna.

Ny teknologi och medicinska innovationer tillsammans med mer och tillgänglig information leder också till ökade förväntningar och ökad efterfrågan inom hälso- och sjukvård och utbildning. Samtidigt möjliggör den teknologiska utvecklingen en frikoppling från till exempel den institutionaliserade vården och utbildningen. Den enskilde individen kan i framtiden ta ett större ansvar för sin egen behandling och kompetens i takt med att teknik och

processer för detta utvecklas. Sådana förändringar på utbudssidan kan mycket väl parera en betydande del av de utmaningar som förväntas på efterfrågsidan.

Den offentliga sektorn går online

En allt större del av dagens kommunikation sker digitalt. Ny teknologi har förändrat och kommer att fortsätta förändra vårt sätt att kommunicera och våra krav på kommunikationsmöjligheter. Detta ökar förväntningarna bland invånarna i Stockholmsregionen på att smidigt kunna kommunicera med olika offentliga instanser. Ständigt uppkopplade individer för med sig nya förväntningar på tillgänglighet till information och offentlig service dygnet runt, året runt.

Genom nya sätt att sprida information och kommunicera kan IKT öka transparensen i offentlig sektor, kommuner och regioner. Det kan också öka den interna effektiviteten och förbättra offentliga tjänster. "Open data" och e-förvaltning är exempel på verktyg som redan används i stor utsträckning, men som har en mycket stor utvecklingspotential.

Digitaliseringen utmanar rådande regelsystem

Digitaliseringen av samhället förändrar våra värderingar, beteenden, vanor och vårt sätt att kommunicera. Den sociala utvecklingen som är en del av digitaliseringen leder till en omvandling av arbetsmarknaden där allt fler får möjlighet och väljer att arbeta på distans och där nya företagsstrukturer växer fram. Gränser mellan företag och anställda blir allt mindre tydliga i och med en introduktion av nya anställningsformer och ökade samarbeten i nätverk.

Detta utmanar den etablerade synen på vad som är en organisation, ett företag och vad som är en anställning. Därmed påverkas anställningslagstiftning och skatteregler. Sociala medier och nya möjligheter att dela information leder också till att ställningstaganden behöver göras till integritetsfrågor, rättighetsfrågor och frågor som är kopplade till hot och förtal med mera.

Social ekonomi och utbildning

Sociala frågor aktualiserades och fick en tydligare position i den offentliga debatten genom undersökningar om de sociala strukturernas betydelse i slutet av 1990-talet och OECD:s "Territorial Review 2006 för Stockholmsregionen" där de sociala

frågornas betydelse för fortsatt ekonomisk tillväxt lyftes fram. De sociala frågorna har aktualiserats ytterligare genom ökade klyftor mellan olika grupper i samhället och ökad social oro.

Ökade socioekonomiska klyftor och social oro

Stockholmsregionen växer och segregationen framträder som ett allt mer oroande problem när skillnaderna mellan olika socioekonomiska grupper ökar i regionen. En sådan trend ökar också risken för utanförskap och minskad tolerans mot personer med utländsk bakgrund.

Öppenhet och tolerans är en viktig faktor för att människor ska trivas på en plats. Den amerikanske forskaren Richard Florida betonar, som redan har nämnts, hur viktigt det är med ett heterogent och tolerant samhälle för en positiv framtida utveckling. I ett kreativt samhälle som utsätts för global konkurrens behöver människor möta olik tänkande och bli utmanade att ”tänka utanför boxen”. Öppenhet och tolerans gäller till exempel etniska minoriteter, immigranter, unga högutbildade, unga singlar, homosexuella och familjer med barn.

Tendensen till växande sociala och ekonomiska skillnader mellan regionens olika delar, och de negativa konsekvenser för politisk sammanhållning som detta medför, riskerar därtill att stärkas av växande global oro och import av utifrån kommande politiska konflikter.

Skolsystem i kris?

De senaste åren har situationen i den svenska grundskolan uppmärksammats mycket. Skolresultaten har försämrats och skillnaderna i resultat mellan skolor och olika områden i Stockholm och i Stockholmsregionen har ökat. Skillnaderna i resultat mellan pojkar och flickor har också ökat. Pojkar har generellt sämre resultat i grundskolan och det är betydligt fler pojkar än flickor som inte fullföljer sitt gymnasieval. Situationen är särskilt utmärkande för pojkar med utländsk bakgrund¹⁰.

Informations- och kommunikationsteknologin innebär att all världens kunskap finns ett par klickningar bort, samtidigt som den ökade individualismen ställer nya krav på anpassningar av utbildningssystemet. Det fria skolvalet ger nya typer av

utmaningar där mycket tyder på en ökad splittring mellan olika socioekonomiska grupper. Det fria skolvalet påverkar även den fysiska planeringen genom att det skapar rörelsemönster i staden som är svåra att planera för.

Betydelsen av utbildning för att kunna få ett arbete och för att kunna förverkliga sig själv ökar i takt med utvecklingen på arbetsmarknaden. De försämrade skolresultaten riskerar att skapa ett utanförskap i tidig ålder i den grupp ungdomar som inte klarar grundskolan och därmed har svårt att komma in i samhället och på arbetsmarknaden.¹¹

Höjd kunskapsnivå en förutsättning för fortsatt tillväxt

En växande befolkning med en allt högre utbildningsnivå attraherar ett näringsliv och en offentlig arbetsmarknad med höga kompetensbehov. Ju fler högutbildade det finns på en ort, desto attraktivare blir orten för de arbetsgivare som söker högutbildade. Dessa samband skapar en positiv, självförstärkande utvecklingsspiral.

Utbildning spelar en avgörande roll för att skapa innovation och tillväxt. Humankapitalet, tillsammans med kreativa och innovativa kluster och miljöer, är avgörande för att skapa en innovativ och kunskapsstyrd ekonomi. Men skolresultat och utbildningsval skiljer sig åt mellan olika delar av regionen och riskerar inte bara att leda till problem i form av ökad segregation och växande socioekonomiska skillnader, utan också till en ökad brist på arbetskraft inom vissa geografiska områden och branscher.

Definitionen av hälsa stöps om och fortsatt stora skillnader i hälsotalen

I urbaniseringens spår syns sociala avtryck, där preferenser och attityder skiljer sig alltmer mellan olika delar av storstäder, förorter, småstäder och även inom landsbygden. Detta gäller en rad områden och inte minst hälsoområdet. Hälsa definierades länge som att ”inte vara sjuk”. Idag ser vi en breddning av hälsobegreppet till att handla om självförverkligande, träning, hälsokost och lyxkonsumtion av varor och tjänster. Nya yrkesgrupper som kostrådgivare och livsstilscoacher har vuxit fram snabbt under de senaste åren. Hälsa har gått

¹⁰ Vad påverkar resultaten i svensk grundskola. Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer”. Stockholm: Skolverket. ISBN 978-91-85545-67-4. IFAU rapport 2010:23. OECD.

¹¹ Se till exempel Arbetsmarknadsrapport 2014, Arbetsförmedlingen.

från att handla om sjukvård till friskvård och från att inte vara sjuk till att vara lycklig och må bättre än bra. Politiker, allmänhet och hälso- och sjukvårdssektorns aktörer behöver beakta hur dagens framväxande värderingar och beteenden kommer att forma morgondagens vård- och hälsolandskap. Fortfarande läggs oerhört mycket mer resurser på sjukvård än på förebyggande hälsovård.

Undersökningar pekar på att de som framför allt engagerar sig i sin hälsa och som är uppdaterade om nya hälsotrender är högutbildade kvinnor i storstäderna. Den grupp som i minst utsträckning håller sig informerad om hälsa är män med låg utbildning som jobbar i privat sektor. Höginkomsttagare lever också generellt längre och med högre livskvalitet än låginkomsttagare. Mycket pekar på att hälsa kommer att fortsätta vara en klassfråga även i framtiden och där det finns stora skillnader mellan olika socioekonomiska grupper och mellan olika delar av Stockholmsregionen.

Framflyttad position för jämställdhetsfrågor

I länsstyrelsens kartläggning och analys av behov och insatser på jämställdhetsområdet i Stockholmsregionen står följande:

”Jämställdheten i länet utvecklas långsamt. Inom vissa områden går utvecklingen långsamt framåt, mot ett jämnare uttag av föräldrapenning, fler kvinnor som företagare och en mindre segregerad arbetsmarknad. Inom andra områden står utvecklingen och stampar, som i könsskillnader i ohälsotal, eller så är utvecklingen oklar, som när det gäller mäns våld mot kvinnor.”

Jämställdhetsproblematiken bottenar i att vi omedvetet rättar oss efter invanda samhällsnormer och könsroller. Många åtgärder inom jämställdhetsområdet leder idag i bästa fall till ett samhälle som med siffror mätt är jämställt, men där de faktiska problemen kvarstår. Det är därför viktigt att skilja på symptom och bakomliggande orsaker vid diskussioner om jämställdhet och framför allt när vi söker lösningar på jämställdhetsproblematiken.

Jämställdhet har fått ett ökat utrymme på nationell nivå och jämställdhetsfrågor har lyfts fram tydligare även på regional nivå, men okunskapen om jämställdhetsproblematikens bakomliggande orsaker och dess effekter på regional utveckling är fortfarande stor hos beslutsfattare och andra relevanta grupper. Behovet av att se jämställdhet som en

sektorövergripande fråga blir allt mer framträdande ju mer åtgärdsinriktad jämställdhetsdebatten blir. Det är fortfarande en lång väg kvar till ett jämställt samhälle där mäns och kvinnors resurser tas tillvara på samma sätt och där män och kvinnor kan vara olika, men på lika villkor.

Ett exempel där jämställdhetsfrågan är högst aktuell i den växande Stockholmsregionen är tillgänglighet och pendling. I storstadsregioner accepterar man vanligen längre pendlingstider än i övriga landet. Det avspeglar sig i den genomsnittliga restiden per resa, men det finns också en social dimension på pendlingen i och med att män pendlar mer och framför allt längre än kvinnor. Detta innebär att vissa personer har tillgång till en större arbetsmarknad än andra, även om de är bosatta på samma ort, och att företagen i en pendlingsregion har ett mindre urval av arbetskraft än de skulle ha haft om alla hade haft samma möjligheter och vilja att pendla inom regionen. Detta speglar också en ojämn fördelning av det obetalda hemarbetet.

Jämställdhetsfrågan är också aktuell genom skillnaderna mellan flickors och pojkars skolresultat. Flickor presterar bättre i skolan och unga kvinnor flyttar i högre grad från mer rurala områden och in till städerna. Detta skulle kunna innebära att vi framöver står inför förändrade sociala strukturer där kvinnor tar en mer framträdande roll i städerna och i arbetslivet. Det är dock viktigt att komma ihåg att detta innebär att rådande maktstrukturer utmanas, vilket kommer att innebära ett motstånd inom vissa grupper.

Kommande generationer

Dagens samhälle präglas av en hög grad av individualisering och tilltron på individens egen förmåga och rättigheter är stark. Nästa generations medborgare kommer därmed att ha andra förväntningar och krav på den offentliga sektorn och regionens utveckling. Nästa generation kommer dessutom att ha andra värderingar och beteenden som en följd av bland annat digitaliseringens sociala effekter.

Individualisten ställer höga krav

En ökad levnadsstandard har resulterat i en tyngdpunktsförskjutning från kollektiv till individ och våra livsval definierar i allt högre grad vilka vi är som enskilda personer. Samtidigt sker det en utveckling med ökad valfrihet för individen vad gäller välfärdstjänster som till exempel vård, skola, omsorg och kollektivtrafik. En ökad individualisering och personlig valfrihet påverkar även beslutfattandet som blir allt mer dialogorienterat, vilket ställer krav på medbestämmande och samverkan mellan medborgare, näringsliv och beslutsfattare.

Härtill kommer att kraven på ökad tillgänglighet, större bredd i utbudet och skräddarsydda lösningar kommer att växa, något som sannolikt kommer att skapa nya (och ytterligare skärpa gamla) prioriteringskonflikter i politiken på regional och lokal nivå. Inom bostadssektorn – som är ett särskilt viktigt policyområde för en växande storstad som Stockholm – kommer detta troligen att förutsätta nya speciallösningar då olika grupper vill anpassa sitt boende till sina speciella behov och sin livsstil. Risken för ökad segregation och skärpta konflikter mellan svagare och starkare grupper ökar därmed, inte minst inom våra tätt befolkade och socialt fragmenterade storstadsområden.

Det finns tendenser som tyder på en mottrend med ett ökat deltagande i nätverk och sammanslutningar i sociala medier. Nya forum möjliggör engagemang i specifika sakfrågor och kanske kommer vårt engagemang att riktas mot specifika frågor snarare än mot politiska partier och ideologiska frågor. Det finns också en debatt som ser ökade problem med till exempel individuella val inom skola, vård och omsorg. Trots detta kommer nästa generation att ha andra krav och förväntningar på samhället, den offentliga sektorn och välfärdstjänsterna. Detta måste man, tillsammans med växande socioekonomiska klyftor, bemöta och planera för.

Den uppkopplade människan

Den kunskapsmässiga och teknologiska utvecklingen präglar alla delar av samhället och alla samhällsnivåer, från individen till offentliga och privata organisationer. Under 2012 initierade regeringen en förstärkt bredbandsatsning för att bristande IT-infrastruktur inte ska bli ett hinder för framtida tillväxt. Stockholm är Sveriges största tillväxtregion och har alla förutsättningar att vara Sveriges kunskaps- och företagscentrum. Stora investeringar i såväl infrastruktur som tillämpningar kommer att krävas för att Stockholmsregionen som helhet ska

vara fortsatt konkurrenskraftig när den teknologiska utvecklingen går framåt.

Förväntningarna på att kunna vara uppkopplad där man befinner sig och kraven på hastighet ökar i takt med ny tillgänglig teknologi och nya innovationer. Med en förbättrad IKT-infrastruktur ökar förväntningarna på användbarheten i form av tjänster och applikationer (appar). Digitaliseringen sker inte främst på grund av tekniska innovationer, utan på grund av att ny teknologi tillgängliggörs och används av individer på arbetet, fritiden och i det sociala samspelet mellan människor. Ju större genomslag digitaliseringen får i vår vardag, desto viktigare är det att olika system är tillgängliga för individen. Tekniken måste utvecklas ur ett användarperspektiv, det vill säga utformas så att den kan användas av så många målgrupper som möjligt. Faktorer som kön, ålder, funktionsförmåga och etnisk eller kulturell bakgrund ska inte vara ett hinder i användningen av olika IKT-lösningar och onlinetjänster. Detta är en riskfaktor idag där digitaliseringen riskerar att skapa en ny typ av utanförskap.

Den ständiga uppkopplingen gör människor och företag allt mer oberoende av var de befinner sig för att kunna kommunicera, konsumera, producera och göra affärer – en effekt av den tekniska utvecklingen som på sikt kan komma att få stor betydelse för den typ av geografiskt koncentrerade miljö som Stockholmsregionen är.

Smarta städer och samhällen

Integrationen av IKT i utveckling och styrning av städerna skapar ”smarta städer”. Ständigt uppkopplade urbana nätverk och informationskanaler möjliggör idag en långt bättre och mer integrerad styrning av smartare stadsbyggnads- och transportlösningar. Denna utveckling härleds till städer i och med att det ofta behövs en viss densitet för att smarta lösningar ska växa fram och ”vara värda” sin investering. Men positiva effekter från den smarta staden kan spridas till landsbygden och slå igenom i andra geografier än staden.

Den här utvecklingen kommer i framtiden att i allt högre grad påverka Stockholmsregionens energieffektivitetsplanering och resursuttag, men också mer konkreta saker som planeringen av olika typer av lokala bostads- och arbetsplatsmiljöer, infrastruktur och transportsystem.

Den smarta staden kan också innebära en ökad automatisering av funktioner i samhället som kom-

mer att få stora konsekvenser för samhället och för oss som individer. Internationella forskarrapporter pekar på detta och bland annat har Reforminstitutet tagit fram en rapport som visar att 30–40 procent av alla jobb i Sverige kan påverkas av omfattande automatisering. Både kunskapsintensiva branscher och serviceyrken påverkas, men ju mer kreativt ett yrke är, desto svårare anses det vara att ersätta med hjälp av datorer.

Klimat och miljö

Klimat- och miljöfrågan är även i fortsättningen den mest aktuella och kanske mest akuta frågan på den globala arenan och för Stockholmsregionen. För att klara klimatutmaningarna och främja en hållbar utveckling krävs en ambitiös klimat- och energipolitik.

Befolkningsökningen en påfrestning för den lokala miljön

Stockholmsregionens befolkningsmässiga expansion innebär en betydande miljöbelastning då bebyggelsen både förtätas och breder ut sig och utsläppen ökar, åtminstone numerärt men mer sällan per capita. Samtidigt ger storstaden möjlighet till effektivare samhälls- och försörjningssystem, vilket gör att en lokalt ökad belastning i storstadsregionerna kan innebära en totalt sett minskad belastning för landet (eller världen) som helhet.

Likväl innebär urbaniseringen en omfattande lokal miljöpåverkan i berörda områden, vilket behöver hanteras för att begränsa utbyggnadens ekologiska effekter, slå vakt om väsentliga naturvärden och ekosystemtjänster, samt klimatanpassa bebyggelsen.

I detta ligger även att beakta relationen mellan stad och land utifrån deras olika förutsättningar. Var för sig har de båda svårt att fylla alla kriterier för hållbarhet, men betraktas de som en helhet så stärks förutsättningarna eftersom stadens respektive landets styrkor och svagheter i hög grad kompletterar varandra. Stockholmsregionen har i detta avseende såväl en hög grad av urbanitet som en levande landsbygd och skärgård att beakta.

Ändrade konsumtionsmönster

För att minska risken för mycket dramatiska klimatteffekter behöver de globala utsläppen av växthus-

gaser börja minska inom en mycket snar framtid och i stort sett elimineras under detta århundrade.

Många av dagens stora miljöproblem hänger ihop med våra konsumtionsvanor och produktionsmönster. Det gäller bland annat klimatpåverkan, resursanvändning och utsläpp av miljögifter. De varor vi hanterar och många av de tjänster vi utnyttjar påverkar miljön i flera led (till exempel tillverkning, användning, återvinning och avfallshantering). Idag ökar konsumtionen från år till år, men samtidigt börjar en ökad medvetenhet om miljöfrågor, resurseffektivitet och sociala frågor påverka svenskarnas konsumtionsval. Konsumtionen av ekologiska matvaror och kläder ökar och likaså intresset för lokalproducerat och återvunnet.¹²

Å andra sidan reser vi mer än någonsin och (fler-) dubbla boenden är inte längre en lyx bara för de mest välbeställda. Omsättningshastigheten på konsumtionsvaror som kläder och elektronik är hög och svinnet inom till exempel livsmedelssektorn är omfattande.

Att erkänna och tackla konsumtionens inverkan på såväl miljö- och klimatfrågan som på sociala och etiska frågor (till exempel arbetsförhållanden, barnarbete och social corporate responsibility), utöver det som sker på det individuella planet, förväntas i allt högre grad genomsyra affärsdrivande verksamheter och regleringen av samhällsekonomin. Samtidigt finns det en klar tendens att låta ekonomin gå före, inte minst i tider av ekonomisk ansträngning. Att balansera olika hänsyn är framför allt en regulatorisk fråga på statlig och överstatlig nivå, men faller också tillbaka på regionala och individuella prioriteringar och förutsättningar. Så också i Stockholmsregionen.

Klimatrelaterade förändringar påverkar det regionala utvecklingsarbetet

De globala klimatförändringarna påverkar alla delar av samhället och ändrar många av de förutsättningar som tidigare har varit givna utgångspunkter för planerare och beslutsfattare. Än har klimatförändringarna inte lett till så många direkta konsekvenser i vardagen, men mycket talar för att det framåt år 2050 kommer te sig svårförståeligt att världen reagerade så långsamt på ett så väl definierat hot. Genom en medvetenhet om klimatföränd-

¹² Se bland annat "Organic 3.0 – Trend- und Potenzialanalyse für die Biozukunft", Hanni Rützler, Zukunftsinstitut Österreich GmbH, 2014.

ringarnas framtida konsekvenser kan vi genom planering minska samhällets sårbarhet och förbättra möjligheterna att möta framtida konsekvenser.

En direkt påverkan av ett förändrat klimat i Sverige är till exempel förhöjda havsnivåer, ökad nederbörd, förskjutning av årstiderna och ostadigare väder. Blötare vintrar, torrare somrar, stigande hav och förändrade flöden i vattendrag och sjöar kan medföra risker för dricksvattenförsörjningen och översvämningar. Infrastruktur och bebyggelse, dagvattenhantering med mera måste i stigande grad anpassas för att hantera sådana förväntade förändringar i klimatet. Klimatförändringen hotar enligt många forskare också ett stort antal ekosystemtjänster som är väsentliga för människans överlevnad och som idag tas för givna.

Konsumtionen som drivkraft för miljö- och klimatpåverkan

En ökad medvetenhet om miljö- och klimatfrågorna i Sverige har börjat påverka våra konsumtionsmönster även om konsumtionen av såväl varor som tjänster fortsätter att vara en drivkraft för miljö och klimatpåverkan. Den ökade medvetenheten medför dock att invånarna i Stockholmsregionen i ökande utsträckning efterfrågar ekologisk och lokalproducerad mat. Den växande lokala "matrörelsen" förväntas skapa en ökad efterfrågan på livsmedel som odlas både lokalt och i vissa fall även urbant. Lokal produktion bidrar till att återkoppla människor med deras mat genom ökad kunskap och medvetenhet om vad vi äter, hur olika typer av mat "framställs" och hur det påverkar oss och vår kropp.¹³ Samtidigt finns det tveksamheter med avseende på om detta i alla lägen innebär en totalt sett lägre miljö- och klimatpåverkan. Även effektiviteten i den samlade matproduktionen spelar in i en sådan kalkyl, där det traditionella industrijordbruket likväl som import från mer odlingsgynnade breddgrader har sina tjänster.

Den globala befolkningsökningen kommer att öka konkurrensen om jordens begränsade resurser. Med nuvarande trender i befolkningstillväxten och ändrade kostvanor kommer världen att behöva producera 60 procent mer mat till år 2050. Den svenska produktionen av livsmedel har emellertid minskat och Sverige har under de senaste 20 åren utvecklat ett starkt importberoende. I en värld som präglas av

ökad geopolitisk spänning och miljö- och klimatmässig påfrestning kan det innebära en ökad sårbarhet och ett risktagande.

Sammantaget har detta bidragit till att mat blivit en allt viktigare fråga på den politiska dagordningen – i Sverige, inom EU och i resten av världen. Samtidigt är det sällan man i den svenska diskussionen kopplar en tryggad inhemsk livsmedelsförsörjning till just den svenska produktionen av livsmedel. Matproduktion är inte en prioriterad planeringsfråga och många regionala planeringsdokument har ett stort fokus på urban utveckling. I ett framåtsyftande planeringsarbete och långsiktiga sårbarhetsanalyser bör man ställa sig frågan hur regionen klarar sig när konkurrensen om jordens resurser ökar. Även i detta avseende är symbiosen mellan stad och land en nyckelfråga som regionen måste hantera.

¹³ Ibid

Stockholms roll i Sverige och världen – vad säger trenderna?

Hur påverkar då dessa olika – men ofta nära sammanhängande och med varandra överlappande – trender Stockholmsregionens samlade utvecklingsförutsättningar på lite längre sikt?

Eftersom Stockholms framtida utveckling befolkningsmässigt, politiskt, ekonomiskt och socialt hänger nära samman med dess roll i Sverige och i världen i övrigt, förs i detta kapitel en diskussion kring trendernas samlade och mer övergripande effekter på Stockholmsregionen. Även möjliga mottrender och tänkbara alternativa trendutfall tas kortfattat upp till diskussion.

Analysen utgår från de långsiktiga konsekvenserna för regionens möjlighet att behålla och förstärka sin attraktivitet som en bra plats att leva i, samt att driva företag, mötas, kommunicera och utveckla sin kompetens och sitt yrkeskunnande i.

Stockholms växande befolkning och attraktiva livsmiljö genererar även negativa framtidsbilder

Stockholms förutsättningar att behålla sin centrala roll och attraktivitet som Sveriges överlägset största bosättningsområde med vidhängande fysisk, ekonomisk och social infrastruktur är goda. Inget tyder på att den världsomfattande urbaniseringstrenden kommer att brytas, något som med största sannolikhet även gäller för Sverige i allmänhet och Stockholmsregionen i synnerhet. Trenden mot växande geopolitiska spänningar och konflikter, i kombination med den allt djupare globaliseringen, förstärker de internationella migrationsrörelserna och därmed också inflyttningen av nya människor till Sverige och Stockholm.

Stockholmsregionens stora inflyttningsöverskott, där andelen unga är betydande, motverkar därtill den andra tunga demografiska trenden: att den äldre befolkningens andel växer och med den obalansen mellan den försörjande och den försörjda delen av befolkningen. Trots detta kommer försörjningsbalansen att påverkas i negativ riktning även i Stockholmsregionen, åtminstone i det längre tidsperspektivet fram till 2050.

Den breda arbetsmarknaden och det stora utbudet av kvalificerade utbildnings- och kompetensutvecklingsalternativ talar för en fortsatt hög attraktivitet för Stockholmsregionen som boende- och livsmiljö ur ett nationellt och internationellt perspektiv.

Men framtidsförutsättningarna och trenderna är inte odelat positiva. Det finns även faktorer som på sikt kan komma att försvaga Stockholmsregionens konkurrenskraft som ett av Sveriges och även Europas attraktivaste bostads- och inflyttningsområden.

Ur ett bredare internationellt perspektiv och i förhållande till flertalet av Europas huvudstäder måste Stockholm betraktas som en relativt perifer stadsregion, sett utifrån tillgängligheten och positionen i det internationella transportsystemet. Det finns idag inga tecken på att Stockholm påtagligt kommer att kunna flytta fram sin position i de europeiska storstädernas ”tillgänglighetsliga”. Detta kan på lång sikt komma att dämpa inflyttningen till regionen.

En fortsatt befolkningstillväxt med en allt mer mångkulturell men också åldrande (och därmed mer vårdberoende) befolkning och växande krav på ett miljömässigt mer hållbart samhälle, innebär också stora framtida krav på bostadsutbudets storlek, kvalitet, tillgänglighet och kringsservice. Den utvecklingen kan innebära en kombination av stadsförtätning och expansion som – allt annat lika – tenderar att pressa upp priserna på bostäder och infrastruktur till nivåer som riskerar att minska Stockholms konkurrenskraft som boendemiljö, nationellt såväl som internationellt.

Slutligen kan det konstateras att trenden i riktning mot växande politisk, ekonomisk och social oro i omvärlden också kan ha andra konsekvenser än de ovan diskuterade – i huvudsak positiva – immigrations- och folkökningseffekterna. Om man inte lyckas med den nödvändiga integrationen av nyanlända svenskar kan inflyttningen till regionen leda till sociala konflikter, utanförskap, segregation och oro. Detta påverkar regionens attraktionskraft negativt och kan bromsa regionens utveckling och tillväxt genom minskad inflyttning av boende och företag.

Stockholms näringsliv och kunskapsmiljö är stark – ökad konkurrens och global instabilitet gör framtiden osäker

Stockholm står sig idag väl som en attraktiv miljö för företagande och affärer – i ett nationellt såväl som i ett europeiskt och globalt perspektiv. Regionens näringsliv ligger i framkanten när det gäller utvecklingen av nya (kunskapsintensiva) produkter och tjänster, har en betydande internationell närvaro och backas upp av god tillgång på välutbildad arbetskraft och ett brett lokalt utbildningsutbud. Det stora och täta befolkningsunderlaget med en genomsnittligt sett hög inkomstnivå, garanterar också god efterfrågan på den lokala och regionala hemmamarknaden.

Kombinationen av ett tekniskt avancerat näringsliv med starka kopplingar till FoU förutsätter en väl utbyggd ”kunskapsgenererande” infrastruktur i form av ett brett utbud av universitet, högskolor och forskningsmiljöer, vilket också karaktäriserar Stockholmsregionen. Även som arena för kunskapsutveckling och i sin förlängning lansering av nya kommersiellt gångbara innovationer, står sålunda Stockholmsregionen väl rustad för framtiden.

Utgångsläget för fortsatt god internationell konkurrenskraft som en attraktiv, välutvecklad och framgångsrik närings- och innovationsregion är därmed på hela taget gott. De övergripande trenderna mot en ökande globalisering av ekonomi och samhälle, den allt mer genomgripande digitaliseringen och robotiseringen av företagets produktion, men också av marknaderna och konsumtionen, pekar i riktning mot en fortsatt stark näringslivsmiljö i Stockholmsregionen under kommande decennier. I samma riktning pekar den snabba marknads-expansionen inom de nya tillväxtekonomierna i Sydostasien, men även på flera andra håll i världen, något som rimligen bör kunna skapa nya affärsmöjligheter för det teknologiskt avancerade näringslivet i Stockholm.

Men samma trender väcker också en del frågetecken om de framtida förutsättningarna för Stockholm som en internationellt konkurrenskraftig närings- och FoU-region. Globaliseringen och trenden med en förskjutning av ekonomi, konsumtion och teknisk utveckling från väst mot öst (Kina, Sydostasien), skapar inte enbart nya marknadsmöjligheter. Samma trender skärper också hela tiden konkurrensen och minskar utrymmet för ekonomisk tillväxt inom många hittills framgångsrika näringar i Europa och Nordamerika, något som även gäller näringslivet i de nordiska storstadsområdena.

En annan mottrend till storstadens inneboende fördelar är det faktum att digitaliseringen tenderar att göra produktionsprocessen mer oberoende av lokaliseringsort och stora arbetskraftsvolymer (genom robotisering, 3D-printing med mera). Detta är för övrigt något som genom e-handeln och internets genomslag i privatlivet även gäller tjänstekonsumtionen, vilken på sikt tenderar att bli allt mer oberoende av fysisk närhet mellan konsument och producent.

Samma trender skärper idag också på ett för Stockholm oroande sätt konkurrensen mellan de universitets- och FoU-miljöer som behövs för att

klara framtidens kunskapsutmaningar och behov av innovativa genombrott i näringslivets utveckling. Det är inte självklart att Stockholmsregionen i längden kan stå emot den konkurrensen, vilket till exempel har uppmärksammats när det gäller kvaliteten i den så viktiga grundutbildningen.

Dagens geopolitiska oro och de långsiktiga effekterna av de statsfinansiella problemen i stora delar av Europa kan i värsta fall leda till nya ekonomiska kriser med minskad internationell handel och därmed sammanhängande problem, inte bara för Stockholms näringsliv utan också för Sverige, Europa och världen som helhet.

Växande geopolitisk och ekonomisk instabilitet krävs för att hota Stockholms ställning som besöksarena

När det gäller Stockholmsregionens roll som Sveriges idag viktigaste besöksdestination, talar det mesta för att den positionen kan behållas och sannolikt även stärkas under de kommande decennierna. Regionens logistiska tillgänglighet, åtminstone i förhållande till övriga Sverige, är mycket god. Även om tillgängligheten och positionen som destination på den internationella resemarknaden skulle kunna förbättras så är potentialen och trenderna även här övervägande positiva.

Stockholms stora och mångsidiga utbud av events, shopping, sevärdheter och rekreativsmöjligheter kommer sannolikt att kunna behålla sin dragkraft på stora turistgrupper även i fortsättningen. Inte bara från Sverige och övriga Norden, utan också från andra delar av Östersjöområdet, Europa, Asien och Nordamerika.

Det stora antalet regioninnevånare, varav en betydande del är födda utanför Stockholm, genererar i sig ett betydande inflöde av privata besök från övriga Sverige såväl som från utlandet. Urbaniseringen och ett växande antal immigranter borgar för att den här besökstrenden fortsätter även på lite längre sikt. Den världsomspännande demografiska utvecklingen mot ett stadigt växande antal aktiva pensionärer med god ekonomi och tid över för privat resande pekar också i samma riktning.

Förutsättningarna för en fortsatt stark position som plats för affärsrelaterade besök och möten, inklusive större konferenser, seminarier och liknande, torde också vara goda. För detta borgar regionens omfattande och internationellt orienterade företagsamhet

i kombination med globaliseringstrenden och det snabbt ökande ekonomiska och finansiella beroendet mellan världens länder och storstadsområden. Det faktum att Stockholm är Sveriges politiska och administrativa centrum, torde ytterligare stärka regionens position som mötesplats i Sverige och Europa.

De mottrender som kan spåras är inte många, men om de skulle realiseras är det desto allvarligare. Det handlar här i allt väsentligt om effekterna för Sverige och Stockholmsregionen av en kraftigt negativ spiral i utvecklingen av de geopolitiska, sociala, ekonomiska och miljömässiga förhållandena i världen under de kommande åren och decennierna.

En mer eller mindre permanentad, statsfinansiell och ekonomisk kris ute i Europa skulle inte bara få negativa konsekvenser för Stockholms näringsliv som helhet, utan även få en starkt hämmande effekt på handel och resande – och därmed också på Stockholm som arena för olika typer av besök och affärsmöten. Om de ökade politiska spänningarna mellan Ryssland och EU/USA ytterligare fördjupas, kommer detta sannolikt att få betydande negativa konsekvenser för den del av Stockholms resenäring som är inriktad på den stora och potentiellt ytterst intressanta ryska marknaden. Ökad instabilitet i Östersjöområdet (upplevd eller reell) kan också medföra förändrade resmönster för andra marknader i Stockholmsregionen.

En tredje faktor som kan medföra negativa konsekvenser för det globala resandet – och därmed även för Stockholm som destination – är klimatförändringen och den nedgång i persontransporterna (flyg, bilism) som detta på längre sikt kan komma att innebära. Ökade krav på klimatmotiverade reduktioner i det privata och företagets resande kan komma att förstärkas av ökade energieffektivitetskrav och därmed följande kostnadsstegringar inom persontransportsektorn.

Stockholmsregionens utmaningar

Trendanalysen pekar på en mängd prövostenar, men också möjligheter, som regionens invånare, politiker, företag och organisationer måste ta sig an under de kommande decennierna. En viktig fråga är därmed hur de utmaningar som anges i den regionala utvecklingsplanen för Stockholms län (RUFS 2010) står sig mot bakgrund av vad som har framkommit i denna rapport.

Den samlade bilden är att utmaningarna i RUFSS 2010 fortfarande är högst relevanta. De senaste årens utveckling har snarast förstärkt utmaningarna och gjort dem än mer aktuella än vad de var för fem år sedan, vilket genomgången nedan visar. Detta innebär samtidigt att genomförandet av RUFSS 2010 hittills inte har inneburit en sådan förändring att utmaningarna har blivit inaktuella. Tidsperspektivet för de förändringar som krävs sträcker sig emellertid betydligt längre än de gångna fem åren och bör snarast ses i ett medellångt (2030) till långt (2050) perspektiv.

Långsiktigheten är också kännetecknet och det som gör utmaningarna relevanta som utgångspunkt för visionen och målen för regionens utveckling. Det hade varit synnerligen förvånande om omvärlden på fem år hade förändrats på ett sådant genomgripande vis att utmaningarna, och därmed målen, blivit obsoleta. Detta innebär inte att allt är precis som det alltid har varit. Tvärtom finns tydliga nyansskillnader mellan då och nu som ger anledning att se över utmaningarnas formuleringar för att få bättre kontakt med den uppdaterade trendanalysen.

Trendernas betydelse för utmaningarna enligt RUFSS 2010

Nedanstående text ger en analys av trendanalysens innebörd för var och en av de utmaningar som anges i RUFSS 2010. Analysen görs i termer av om utmaningarna har förstärkts eller försvagats eller om någon aspekt inte täcks in. I de fall det finns skäl till en revidering eller komplettering lyfts detta tydligt fram.

Utmaning 1: Att möjliggöra befolknings-tillväxt och samtidigt förbättra regionens miljö och invånarnas hälsa

Utmaningen är fortsatt högaktuell och har *förstärkts* i det korta till medellånga perspektivet till följd av världssoro och en osedvanligt hög flyktinginvandring, men också på grund av trenden med en ökad polarisering av rikets befolkning och befolkningstillväxt i Stockholmsregionen. Undanträngning av naturmiljö, trängsel och koncentration av utsläpp ger upphov till tydliga målkonflikter som är relaterade till befolkningstillväxten.

Urbaniseringen innebär en omfattande lokal miljö-påverkan. Nationellt och globalt kan den däremot innebära en förbättring i jämförelse med en mer spridd bebyggelse, till följd av storstadens möjlig-

heter till effektiva försörjningssystem. Men de lokala effekterna behöver hanteras för att begränsa utbyggnadens ekologiska effekter, slå vakt om människors hälsa, väsentliga naturvärden och ekosystemtjänster. Stockholmsregionen måste i detta avseende beakta såväl en hög grad av urbanitet som en levande landsbygd och skärgård. Formuleringen av utmaningen täcker dock i allt väsentligt in den relevanta innebörden i detta sammanhang.

Utmaning 2: Att vara en liten storstadsregion och samtidigt internationellt ledande

Utmaningen har *förstärkts*, bland annat till följd av utvecklingen mot en mer multipolär världsordning och maktkoncentration inom EU i kölvattnet av finanskrisen. Även trenderna när det gäller skol-systemets prestation i jämförelse med omvärlden och den kunskapsmässiga och tekniska utvecklingen har lagt större fokus på Stockholmsregionens möjligheter att hävda sig på den internationella arenan. Så betonas också regionens innovativa kapacitet och behovet av förnyelse och smart specialisering i strukturfondsprogrammen för Stockholm 2014–2020.

Andemeningen i formuleringen av utmaningen är fortsatt relevant, med sin betoning på regionens begränsade storlek, och därmed resurser och inflytande, i ett internationellt perspektiv. Läget i förhållande till tyngdpunkten inom EU och internationella marknader och förbindelser är emellertid en annan betydelsefull aspekt som bör uppmärksammas i relation till trenden mot ökat fokus på klimat och miljö.

Utsläppsavgifter på flygtransporter och andra tänkbara åtgärder för mindre koldioxidutsläpp och miljöpåverkan kan i en framtid få betydligt större inverkan på regionens position i internationella sammanhang och nätverk. Maktkoncentration i kombination med rumslig friktion kan på sikt innebära att Stockholmsregionen inordnas som ett regionalt snarare än ett ledande centrum i den internationella hierarkin.

De processer som hittills främst har gynnat Stockholmsregionen genom nationell polarisering och maktkoncentration kan därmed vändas till regionens nackdel i ett längre perspektiv (2030–2050). Möjligen kan digitaliseringen delvis kompensera för detta, genom ett minskat behov av fysiska transporter och personliga möten, men trenden mot en rumslig polarisering och maktförskjutning är än så länge starkt dominerande.

Förslag: För att bättre spegla den sammantagna utmaningen föreslås en omformulering enligt följande: *Att vara en globalt sett liten och perifer storstadsregion och samtidigt internationellt ledande.*

Utmaning 3: Att öka tryggheten i regionen samtidigt som omvärlden upplevs som mer osäker

Den ökade ekonomiska instabilitet och förändring, samt nya geopolitiska världsordning och permanenta världsoro som trenderna pekar mot understryker denna utmaning. De senaste årens utveckling har *påtagligt förstärkt* dess innebörd och betydelse.

Som utmaningen är formulerad läggs fokus enbart på omvärlden som en källa till oro och minskad trygghet, vilket avspeglar ett visst mått av regional självgodhet. Samtidigt bottenar trender som ökade socioekonomiska klyftor och social oro, framväxt av höger- och vänsterextrema strömningar och välfärdsstatens kris lika mycket i nationella och regionala skeenden. Det är inte bara omvärlden som kan upplevas som mer osäker, utan livsvillkoren i stort med koppling även till förhållanden på hemmaplan. Mer rättvisande i förhållande till trendanalysen vore således att tala om att världen har blivit mer osäker och inte bara omvärlden. Detta gäller framför allt i det korta till medellånga perspektivet, medan utvecklingen på lång sikt är svårare att sja om.

Förslag: För att bättre spegla den sammantagna utmaningen föreslås en omformulering enligt följande: *Att öka tryggheten i regionen samtidigt som världen upplevs som mer osäker.*

Utmaning 4: Att minska klimatpåverkan och samtidigt utveckla en tillgänglighet som möjliggör ekonomisk tillväxt

Även om det kan upplevas som att det globala klimatarbetet går på tomgång i jämförelse med hur samhällsdebatten gestaltade sig för fem, tio år sedan, är frågan och utmaningen *fortsatt högaktuell* och kritisk i det medellånga till långa tidsperspektivet. En skillnad som beskrivs av trendgenomgången är dock att det har blivit tydligare att den globala omställningen börjar på lokal nivå, medan förväntningarna på de globala klimatkonferenserna har tonats ner.

Utvecklingen mot smartare städer, gröna affärer och konsumtionen som drivkraft för minskad miljö- och klimatpåverkan ger hopp om att på längre sikt

komma tillrätta med utmaningen. Samtidigt innebär regionförstoring, ett ökat resande, individualism och konsumism många gånger beteenden som fortsatt är svårörenliga med minskad klimatpåverkan.

Tillgänglighetsfrågan och valet av transportmedel som utmaningens formulering främst syftar på, är endast en del i problematiken, om än mer kritisk ur ett storregionalt perspektiv. Utmaningen kan formuleras mer inkluderande i relation till hur vi förenar produktion och konsumtion med den bebyggelsestruktur och de transporter som krävs och önskas i samhället. Därtill berörs frågan om tillgänglighet kontra klimatpåverkan delvis av utmaning två ovan.

Förslag: För att bättre spegla den sammantagna utmaningen föreslås en omformulering enligt följande: *Att minska klimatpåverkan och samtidigt möjliggöra ökad rörlighet och ekonomisk tillväxt.*

Utmaning 5: Att åtgärda kapacitetsbrister samtidigt som behoven fortsätter att växa
Den regionala växtvärken har inte lindrats de senaste åren, utan tvärtom förvärrats i takt med den ökade befolkningstillväxten och för låga investeringar i framför allt bostadsbyggande och transportinfrastruktur. Utmaningen har således *förstärkts*. Stockholmsöverenskommelsen och den pågående Sverigeförhandlingen är, liksom aviserade åtgärder för ökat bostadsbyggande, nödvändiga men otillräckliga initiativ.

Trendanalysen talar för fortsatt kapacitetsbrist i spåren av en stark urbaniseringstrend och inflyttning på grund av oro i omvärlden. Men välfärdsstatens kris och svårigheter att skapa utrymme för nödvändiga framtidsinvesteringar, trots nära nog nollränta, spelar också in. Den åldrande befolkningen och mottagandet av nyanlända svenskar upptar dessutom i det korta till medellånga perspektivet en större del av de offentliga resurserna, vilket försvårar utmaningen ytterligare.

Utvecklingen mot polycentriska regioner ökar emellertid möjligheterna att genom storregional samverkan hantera kapacitetsbrister och optimera nyttjandet av markresurser och befintligt bebyggelsekapital. Om inte exempelvis Uppsala hade byggt bostäder i en takt som vida överstiger stadens andel av befolkningen i arbetsmarknadsregionen Stockholm-Uppsala, hade bostadsbristen i Stockholms län med all säkerhet sett än värre ut.

Utmaning 6: Att öppna regionen och samtidigt minska utanförskapet

Det stora antalet nyanlända regioninvånare, bland annat till följd av konflikterna i Mellanöstern, har ökat utmaningen som är kopplad till integration, segregation och utanförskap. Utmaningen har alltså *förstärkts*. Regionen kan i hög grad karaktäriseras som öppen för nya invånare och influenser, men väl i regionen finns strukturer som verkar både segregande och diskriminerande. Det råder fortsatt stora skillnader i livsvillkor, arbetsdeltagande och inkomst mellan olika grupper och arbetsmarknaden är fortfarande starkt könsuppdelad.

Jämställdhetsfrågan är fortsatt högaktuell medan framväxten av höger- och vänsterextremistiska strömningar, ökade sociala klyftor och social oro har tilltagit. Dessa trender kommer med stor sannolikhet att fortsätta prägla regionen i det korta till medellånga perspektivet. Utmaningen fokuserar dock på utanförskapet, vilket kan te sig väl begränsat med tanke på behoven av att även komma tillrätta med diskriminering, segregation och jämställdhet i den redan öppna regionen.

Förslag: För att bättre spegla den sammantagna utmaningen föreslås en omformulering enligt följande: *Att bejaka mångfald och samtidigt inkludera olikheter på lika villkor.*

Litteratur

- Arbetsförmedlingen (2014): Arbetsmarknadsrapport 2014.
- A. Sander, M. Wolfgang (2014): The Rise of Robotics, Boston Consulting Group.
- Bathelt, Malmberg, Maskell, Clusters and Knowledge (2012): Local Buzz, Global Pipelines and the Process of Knowledge, DRUID Working papers 02-12.
- Brundtlandkommissionen (1987): Vår gemensamma framtid – Our Common Future.
- Canton, J. (2007): The extreme future – the top trends that will reshape the world in the next 20 years.
- CFUNK: Kreativitet och attraktivitet i platser, städer och regioner. Handelshögskolan i Jönköping.
- Cripps, F. med flera (2009): Regional Challenges in the perspective of 2020 – Regional disparities and future challenges.
- Global Footprint Network.
- Handels utvecklingsråd (2010): Härifrån till framtiden – detaljhandeln i Sverige 2025.
- Hardon, D. (2015): Having It All and Wanting More. Oxfam International.
- Hans Abrahamsson (2012): Städer som nav för en globalt hållbar samhällsutveckling eller slagfält för sociala konflikter.
- ITPS (2006): Regionernas tillstånd.
- Internet World Stats (2015).
- Kairos Futures (2015): Whats on 2015 – Heaven or Hell? Trend Report 2015.
- Kairos Future (2009): Morgondagens hälsokonsument – Hälsobegreppet i egenvården vidgas.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2013): Analys av utvecklingstendenser i Stockholmsregionen. Strukturfonderna 2014--2120. Rapport 2013:10.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2014): Länsplan för regional transportinfrastruktur i Stockholms län 2014–2025. Rapport 2014:11.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2014): Strategisk inriktning 2014–2018.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2014): Stockholm full fart framåt.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2011): Stockholm – varmare, blötare. Klimat- och sårbarhetsanalys för Stockholms län.
- LRF (2012): En trygg livsmedelsförsörjning globalt och i Sverige – Hur ser utmaningen ut?
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2014): Ett robust samhälle – Regional handlingsplan för klimatanpassning i Stockholms län.
- Mellander Charlotta: The Prosperity Institute of Scandinavia. Platsernas välbefinnande – öppenhet och attraktivitet.
- Monocle Magazine (2015): "The Monocle Forecast 2015 – A view beyond the horizon", No. 1, 2015.
- Tourism in Skåne/ Business Region Skåne. Framtidens innovativa värdskap.
- Region Västerbotten (2013): Omvärldstrender som påverkar Västerbotten.
- Randers, J. (2012): 2052 – A global forecast for the next 40 years.
- Stockholms stad (2008): Framtidsutredningen 2008. Hur påverkar globaliseringen Stockholm och hur utmanar den staden?
- Sveriges kommuner och landsting (2014): Vägval för framtiden – utmaningar för det kommunala uppdraget mot år 2025.
- Stockholms Läns Landsting (2010): Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUFSS 2010. Rapport 2010:5.
- SWECO (2013): Stockholmsregionens internationella tillgänglighet: Trender och tendenser.
- Stockholm 2025. Världens mest innovationsdrivna ekonomi. Stockholms innovationsstrategi.
- Stockholms läns landsting. RUFSS 2010.
- Tallberg, P. (red), Region Skåne med flera (2010): Flernivåstyrning – framgångsfaktor för kommuner, regioner och staten.
- Tillväxtanalys (2012): Regional attraktivitet – tillväxtmotor i en global verklighet.
- Tillväxtanalys (2011): Svenska företag i globala värdekedjor – sex fallstudier.
- The Economist (2015): "The current account. Britain exports wealth", January 210th–16th, pp. 29.
- The Economist's Intelligence Unit (2015): The safe cities index.
- Trivector (2012): Trender med påverkan på samhällsplaneringen – Omvärldsanalys med fokus på transport, infrastruktur och bebyggelse.
- Vectura (2011): Nulägesanalys av trafiksystemets brister ur ett arbetspendlarperspektiv.
- WSP (2011): Bebyggelselokaliseringens betydelse för koldioxidutsläpp och tillgänglighet.
- Zukunftsinstitut Österreich GmbH (2014): Organic 3.0.

Tillväxt- och regionplaneförvaltningen
Box 22550, 104 22 Stockholm
Besöksadress: Norra stationsgatan 69
Tfn +46 (0)8 123 130 00, Fax +46 (0)8 737 25 66